

Det Informationsvidenskabelige
Akademi

Kildekritik til vurdering af medierne

En undersøgelse af kildekritiske metoder i BDI regi og en tilgang til kritisk
diskursanalyse der kan udvide kildekritikken til mediediskursen

Speciale

af Finn Feuerhahn

12/2/2013

Kandidatuddannelsen

København, Efterår 2013

Vejleder

Birger Hjørland

Antal ord

25485

Abstract

Dette speciale er en undersøgelse af kildekritiske metoder i BDI regi og en tilgang til kritisk diskursanalyse der kan udvide kildekritikken til en vurdering af medierne. Der tages udgangspunkt i de kildekritiske metoder der formidles i BDI regi, der videnskabsteoretisk overvigende går ud fra et logisk positivistisk perspektiv, med undtagelser som ved forskningsevalueringen. I metoderne viser der sig en manglende fokus på medierne og dets særlige karakteristika. Derfor undersøges der en tilgang til kritisk diskursanalyse af Jäger (2012; Jäger & Meyer, 2009; Jäger & Zimmermann, 2010) der kan udvide kildekritikken til vurdering af mediediskursen. Det viser sig at kritisk diskursanalyse kan bidrage på flere måder i en kildekritisk kontekst. For det første som informationskompetence da der styrkes et socialt ansvar da man tager etisk og politisk position. For det andet til kildekritik med vigtig baggrundsviden til vurdering af medierne, som med diskursteorien, diskursens struktur, samt en udførlig evalueringsmetode der taget hensyn til den institutionelle kontekst, tekstoverfladen, sproglige og retoriske midler, indhold og ideologiske udsagn. For det tredje fra et videnskabsteoretisk perspektiv med en inklusion af den sociokulturelle og historiske kontekst af vidensproduktionen til evalueringen af informationer.

Indhold

Abstract	1
Indledning	5
Problemformulering	7
Metode og analysestrategi.....	8
Videnskabsteori.....	10
Kritisk teori	10
Epistemologi, Ontologi og Aksiologi	12
Vidensformer	14
Kritisk teori og BDI	17
Kapitel 1 - Kildekritik i BDI regi: Teorier, metoder og begrebsapparat.....	20
1.1. Hvad er kildekritik i BDI regi?	20
1.2. Den bibliotekariske diskurs.....	20
1.2.1. Checklistemetoden.....	23
1.2.2. Komparative metoder.....	24
1.2.3. Corroboration.....	25
1.2.4. Kilders dækning af faglige kontroverser.....	26
1.2.5. Classical peer-review og modified peer-review	26
1.2.6. Publisher reputation	27
1.2.7. Author credentials og autoritetscheck.....	27
1.2.8. Sporing af politiske, ideologiske og økonomiske interesser.....	28
1.2.9. Forskningsparadigmer.....	28
1.2.10. Journal impact factor.....	28
1.2.11. Evidensbaseret evaluering	29
1.2.12. .Broader criteria	30
1.2.13. Reviews og anmeldelser	30

1.3. Delkonklusion: Kildekritik i BDI regi	30
Kapitel 2: Kildekritik som informationskompetence.....	32
2.1. Informationskompetence og kildekritik	32
2.2. Hvad skal man vide for at evaluere information?	33
2.3. Delkonklusion: Informationskompetence og baggrundviden til kildekritik	36
Kapitel 3: Kritisk diskursanalyse	37
3.1. Kritisk diskursanalyse	37
3.3. Foucaultsk kritisk diskursanalyse	38
3.3.1. Diskursbegrebet	40
3.3.2. Diskurs og magt	40
3.3.3. Subjektet	42
3.3.4. Analytikerens position	43
3.4. Metoder til kritisk diskursanalyse	44
4.2.1. Diskursens struktur	44
3.4. Delkonklusion: Kritisk diskursanalyse og kildekritik.....	46
Kapitel 4: Mediediskurs og dens analyse.....	48
4.1. Mediediskurs.....	48
4.3. Magt-strukturer i medierne	49
4.3.1. Ejerskab.....	49
4.3.2. Kilder	50
4.3.3. Journalister.....	51
4.3. Analysen.....	53
4.4. Strukturel analyse.....	54
4.5. Detalje-analysen.....	55
4.5.1. Kontekst / Institutionel kontekst	55
4.5.2. Tekstoverfladen.....	56

4.5.3. Sproglige og retoriske midler.....	57
4.5.4. Indhold og ideologiske udsagn	60
4.6. Synoptisk analyse / Helhedsanalyse	61
4.7. Relevansen til kildekritik	62
4.8. Delkonklusion: Mediediskurs og dens analyse.....	66
Kapitel 5: Kritik og sandhed	69
5.1. Om kritikken i kritisk diskursanalyse	69
5.2. Sandhed.....	71
5.5. Delkonklusion: Det kritiske og sandhed	73
Diskussion.....	75
Konklusion.....	78
Litteratur.....	80
Bilag 1 – Checkliste af Skov (2000)	84
Bilag 2 – Problemer med Journal Impact Factor af Seglen (1997).....	86
Bilag 3 – The Nine Information Literacy Standards for Student Learning	87
Bilag 4 – Checkliste til detalje-analysen.....	88

Indledning

Dette speciale er en undersøgelse af kildekritiske metoder i BDI regi og hvilke muligheder og begrænsninger der er i at inddrage tilgange til kritisk diskursanalyse til kildekritiske formål og dermed udvide kildekritikkens kapacitet og dækning til mediediskursen. Det er en af biblioteks-, dokumentations- og informationsvidenskabs (BDI) opgaver at udvikle forskningsbaret viden om udvalg og evaluering af informationskilder (Hjørland, 2011: 1892), både til brugere og i kurser til informationsspecialister. Det er nemlig ved siden af at hjælpe brugere til at finde relevante informationer også informationsspecialisters og bibliotekarers opgave at hjælpe med at udvælge pålidelige informationer igennem kildekritiske evalueringsmetoder (Hjørland, 2011: 1892). Kildekritik som informationsvidenskabeligt felt er et felt under udvikling. Det er tværfagligt område og man er nød til at drage relevante teorier og metoder fra andre fagområder, også til kildekritik og evaluering af informationer.

Jeg starter i dette speciale med at klarlægge den bibliotekariske diskurs til kildekritikken: Hvad underviser man i, hvilke metoder inddrages og hvad formidles af viden om kildekritik og evaluering af informationer. Jeg er interesseret i hvordan et kursus til informationsspecialister ser ud og hvordan den kunne se anderledes ud. Jeg gennemgår de forskellige evalueringsmetoder der inddrages i BDI området og undersøger hvilke filosofiske antagelser og mål er der forbundet med dem. Indenfor BDI er der mange kildekritiske evalueringsmetoder, til forskellige formål, men der er et mangel på et konsistent begrebsapparat som man finder i andre fagområder som historisk forskning og samfundsvidenskaberne. Det viser sig også at der er en manglende fokus på medierne med de formidlede kildekritiske metoder. Der er generelt, ved siden af litteratur og forskningsevaluering, et fokus på informationer på internettet, men der er en manglende specifikation til de forskellige medietyper som er f.eks. nyheds og politikformidlende. Man kan sige at det er svært for biblioteket at favne alt, som man kan se ved checklistemetoden af Skov (2004) der er meget generelt til alle informationer på internettet eller ved Hjørland (2012) der sammenfatter en række kildekritiske metoder. Derfor mener jeg at det kan være interessant at kunne bidrage til kildekritikken ved at fokusere på mediediskursen som helhed der inddrager alle nyheds- og politik formidlende medier online eller trykt materiale med en mere specialiseret viden.

Det Informationsvidenskabelige Akademi

Kandidatuddannelsen: Informationsvidenskab og Kulturformidling

På samme måde forholder det sig med henblik på forskningsevalueringen der kræver specialviden på området. Som Bailin & Grafstein (2010) har vist skal man under forskningsevalueringen ved siden af ”guldstandarterne” som peer-review, udgiverens omdømme osv. også tage hensyn til økonomiske, ideologiske og politiske interesser der kan have indflydelse på forskningen, dvs. på underliggende magtstrukturer. Lignende er det med mediediskursen og dens særlige magtstrukturer man skal være opmærksom på.

Fagtidsskriftet Perspektiv viser en interesse i kildekritik fra bibliotekarernes side og afspejler den respektive diskurs. I en artikel af Nicolaisen (2011) kritiseres checklistemetoden og der henvises til komparative metoder som sammenligning og verifikation til informationer på internettet. Som Nicolaisen mener i et interview af Lerche (2011) er der et behov for mere refleksivitet til kildekritikken, og kalder f.eks. checklistemetoden for ”anti-akademisk”.

Jeg mener at kritisk diskursanalyse kan bidrage til at fremme den krævede refleksivitet med både teori og praksis. For det første igennem diskursteorien der kan, når den bliver formidlet, give et andet perspektiv på medielandskabet som gennemsyret af diskurser og aktører der har indflydelse på dem. For det andet kan den tilgang af Jäger (2012) til kritisk diskursanalyse med dens empiriske analyse, der danner grundlag for kritikken, bidrage med enkelte punkter til en kildekritisk analyse af mediediskursen.

Problemformulering

Dette speciale er en undersøgelse af kildekritiske metoder til vurdering af mediediskursen. Det er formålet at vise hvordan kritisk diskursanalyse, både med teori og i praksis med en konkret evalueringsmetode, kan bringe mere refleksivitet som kildekritisk tilgang til mediediskursen. Der undersøges hvilke muligheder og begrænsninger der er i at inddrage en tilgang af kritisk diskursanalyse til kildekritiske formål. Det handler om at undersøge hvilke nye perspektiver der kan bidrages med i forhold til kildekritikken.

Metode og analysestrategi

Med dette speciale ser jeg på det BDI faglige emne kildekritik, undersøger dets indhold og grundlag med udgangspunkt i kritisk teori som videnskabsteoretisk position. Fra dette grundlag af kritisk teori og kritisk diskursanalyse vil jeg pege på udviklingsmuligheder og nye perspektiver. Dette speciale er en ren teoretisk opgave og min metode er derfor teorianalyse, samt begrebsanalyse.

Til opbygningen af dette speciale har jeg derfor valgt en induktiv struktur. Det er en version af den induktive struktur, hvor teorien erstatter empirien, da det hovedsageligt er en teoretisk opgave. Derfor er det ikke relevant med et selvstændigt kapitel om teori som i den deduktive struktur og analysen vil bestå af diskussioner af teori. Et metodeafsnit er her selvfølgelig inkluderet, hvor jeg præsenterer en analyses strategi og min videnskabsteoretiske position til analysen. Ellers bliver teorier, litteratur, metoder og empiri diskuteret igennem hele specialet, der hvor de skal bruges (Ankersborg, 2011: 88-92). Kritisk teori der er min videnskabsteoretisk position til opgaven, er et så kompleks emne, at dette får et ekstra afsnit om videnskabsteori.

I det følgende vil jeg give et udkast af min analysestrategi til specialet. For at besvare problemformuleringen undersøger jeg en række kildekritiske metoder der bruges i BDI regi. Jeg tager udgangspunkt i hvordan et kursus om kildekritik og evaluering af informationer for informationsspecialister ser ud og hvordan den kunne udvides med kritisk diskursanalyse. Dertil undersøges den aktuelle stand af kildekritikken i BDI regi og jeg vil klarlægge den bibliotekariske og BDI diskurs til kildekritik og undersøge hvilke evalueringsmetoder man plejer at formidle i feltet. Det er målet at undersøge bestående viden om kildekritik og kritisk evaluering af informationer, samt at udvide det bestående med en speciel tilgang til kritisk diskursanalyse. Det skal bidrage med ny viden der kan bruges til at udvide de teorier og metoder der bliver undervist i kurser til informationsspecialister.

Opgaven struktureres i følgende hovedafsnit:

1. **Kildekritiske metoder fra BDI diskursen:** Jeg starter med at klarlægge den bibliotekariske diskurs til kildekritikken og sammenfatter det indhold der formidles generelt og i undervisningen på et aktuelt kursus til kildekritik. Til analysen af de enkelte kildekritiske metoder i BDI regi undersøger og evaluerer jeg sammenhænge mellem teorier, praksisser, mål og teoretiske/filosofiske antagelser, som tankeeksperimenter.

2. **Informationskompetence og kildekritik:** Jeg beskriver betydningen af kildekritik i konteksten af informationskompetence og hvad det indebærer at være informationskompetent og viser relevansen af kritisk diskursanalyse dertil. Efterfølgende diskuterer jeg med inddragelse af en artikel af Andersen (2003) om informationssøgning og informationskompetence relevansen for forskellige slags baggrundsviden til kildekritikken. Det nødvendige baggrundsviden er som jeg argumenterer for, en viden om kritisk diskursteori, diskursens struktur og tilhørende evalueringsmetoder, der kan fremme en refleksivitet i brugeren.
3. **Kritisk diskursanalyse:** Afsnittet om kritisk diskursanalyse beskriver for det første hvad kritisk diskursanalyse egentlig er, Foucaults diskursteori og diskursens struktur der gør diskurser analyserbar. Selve evalueringsmetoden eller nærmere ”værktøjskassen” af den tilgang jeg har valgt af Jäger (2012; Jäger & Meyer, 2009; Jäger & Zimmermann, 2010) beskrives i næste afsnit.
4. **Mediediskursen og dens analyse:** Jeg starter her med en karakterisering af mediediskursen som sådan, samt en beskrivelse af magtstrukturer i medierne. Derefter gives en beskrivelse af en analysemetode til kritisk diskursanalyse af en særlig tilgang udviklet af Jäger (2012). Derudfra vil jeg komme med en vurdering af analysemetoden hvilke dele af den der er relevant at inddrage til kildekritikken.
5. **Kritik og sandhed:** Foregående analyse til mediediskursen skal være grundlag for kritikken. I dette afsnit går jeg nærmere ind på hvordan denne kritik ser ud. Jeg undersøger derudover sandhedsbegrebet i kritisk diskursanalyse.
6. **Diskussion:** Det slutendelige formål er at undersøge hvilke muligheder og begrænsninger er der med kritisk diskursanalyse til kildekritiske formål og dens inddragelse i en kildekritisk diskurs. Jeg sammenfatter og diskuterer opgavens resultater.

Videnskabsteori

I dette afsnit præsenterer jeg min videnskabsteoretiske position som er kritisk teori, samt dens epistemologi, ontologi og aksiologi. Jeg går nærmere ind på vidensformer i den akademiske verden som er instrumentel og reflektiv viden, for at vurdere kildekritiske metoder. Derefter diskuterer jeg betydningen af kritisk teori til BDI feltet.

Kritisk teori

I dette afsnit om kritisk teori beskriver jeg min forståelse af kritisk teori som videnskabsteoretisk position som jeg vil bruge igennem specialet. Kritisk teori baserer hovedsageligt på arbejder af frankfurter skolen med teoretikere som Theodor Adorno, Max Horkheimer, Jürgen Habermas og Herbert Marcuse (Fuchs, 2011: 17). Endvidere kan nævnes Walter Benjamin, Erich Fromm og Wilhelm Reich (Buschman & Leckie, 2010: vii). Ifølge Fuchs (2011) har kritisk teori sine rødder dog hos Karl Marx. Selve begrebet "kritisk teori" var efter Horkheimer og sine kolleger et kamuflerende alternativ til begrebet "marxistisk teori" da de levede i eksil i USA under anden verdenskrig (Fuchs, 2011: 17). Kritisk teori har både en mere generel betydning og en mere specifik. Helt generelt står kritisk teori for en kritik af kapitalismen og dominans, den specifikke betydning baserer på frankfurter skolen (Fuchs, 2011: 17).

Fuchs (2011) har sammenfattet en lang række definitioner af kritisk teori af adskillige forfattere der er interessante og relevante for min egen forståelse af kritisk teori som jeg vil anvende og som jeg vil redegøre for i de følgende afsnit. Derudfra vil jeg beskrive mit perspektiv på kritisk teori som jeg indtager til specialet.

Der er uspecifikke tilgange til kritisk teori der ikke ser det som et normativt projekt, men i stedet ser det centrale i kritisk teori i et politisk engagement eller på at vise forskellen mellem potentialitet og aktualitet. Begge dele er relevante for min egen position. Kritisk diskursanalyse er som sådan præget af politisk engagement som man kunne overføre til kildekritik. For Michael Payne f.eks. er det centrale i kritisk teori sandhed og politisk engagement (Fuchs, 2011: 18). Payne definerer kritisk teori som: "*research projects in the social sciences and / or humanities attempt to bring truth and political engagement into alignment.*" (Fuchs, 2011: 18).

For det andet beskriver jeg både aktualiteten og vil vise potentialet af kildekritikken igennem en udvidelse med en kritisk teoretisk tilgang som kritisk diskursanalyse. Det er Craig Calhoun der

Det Informationsvidenskabelige Akademi

Kandidatuddannelsen: Informationsvidenskab og Kulturformidling

mener at meningen med kritisk teori at vise forskellen mellem potentialitet og aktualitet. Det handler om at beskrive hvad der er for forhold i samfundet og hvordan det kan være anderledes.

For Fuchs (2011) er det ikke nok, selv om de er rigtige, kun at tale om disse to punkter af Payne og Calhoun. Det er vigtigt at tilføje flere karakteristika af kritisk teori for at undgå at f.eks. højre-ekstreme eller nationalistiske tilsyneladende kunne betegnes eller fremstå som kritisk (Fuchs, 2011: 18).

Der er flere definitioner af kritisk teori der er så specifikke at de kun anser bestemte tilgange som kritiske og udelukker igen andre (Fuchs, 2011: 18). Som Fuchs (2011) slutter, går der ved de generelle definitioner af kritisk teori, dets normative aspekt for kritisk teori som kritik af dominans tabt. Ved meget strikte definitioner der kun fokuserer på bestemte teorier, forskere eller koncepter bliver nemt for snæversynet og isolerer andre tilgange. Det medfører at den kritiske teori svækkes med henblik på dens akademiske og politiske magt (Fuchs, 2011: 19).

En anden måde at definere kritisk teori på er følgende: Det er kritisk teori som granskende (to question) af dominans, uligheder, samfundsmæssige problemer og udnyttelse. Det er formålet at løse disse magtkampe og medføre emancipation fra dominans, sådan at et nyt samfund kan opstå der er dominansløs og baserer på Kooperation og deltagelse (Fuchs, 2011: 19). Det er disse formål der efter mit synspunkt skulle komme til anvendelse i kildekritik, for at fremme en emancipation fra dominans, som f.eks. magt strukturer i medierne. Det handler om at granske (to question) dominans, uligheder, samfundsmæssige problemer og udnyttelse som Fuchs (2011) beskriver.

Også definitionen af Fred Rush er interessant. Her er det formålet at skabe social forandring, igennem en viden om de faktorer der skaber sociale uligheder og dermed gives der mulighed for politisk handling og dermed emancipation. Fred Rush definerer kritisk teori som en måde at analysere dominans og uligheder for at fremme social forandring. For ham er kritisk teori ikke bare deskriptiv, men en vej til social forandring ved at skabe en viden om de faktorer der skaber sociale uligheder og dermed kan føre til politisk handling der skal medføre emancipation (Fuchs, 2011: 19).

Det handler også om, efter Douglas Kellner, at konfrontere samfundsmæssige og politiske problemer og dominans, og igen vise vejen til emancipation. Det handler om at komme med kritik og alternativer til traditionelle tilgange af samfundsteori, filosofi og videnskab, samt med et bredt spektrum af ideologikritik fra massekultur til religion. Der er en interesse i at relatere teori til politik og at emancipere de undertrykte og dominerede (Fuchs, 2011: 19). Ligeledes vil jeg komme med

alternativer til de traditionelle tilgange til kildekritik. Det er fra dette perspektiv jeg vil se på kildekritikken.

Lignende er definitionen af Alvesson & Deetz. Kritisk teori ses her som en forstyrrelse af dominansen der skal give impulser til befrielsen af den. Som kritik beskriver Alvesson & Deetz at det er meningen at undersøge samfundets institutioner, ideologier, diskurser og former for bevidsthed i form af repræsentation og dominans. Der skal undersøges hvordan disse forhindrer den menneskelige fantasi eller opfindsomhed (imagination), autonomi og beslutning tagen (Fuchs, 2011: 20). Dette er også et relevant perspektiv til at bruge til kildekritik, der kunne realiseres igennem kritisk diskursanalyse ved at fokusere på et kritisk perspektiv på samfundets diskurser som dominans og ideologier. David Harvey har en definition af kritisk teori der ser det som en kritik af kapitalismen og hvor man prøver at finde alternative værdisystemer. Kritisk teori er her: *"a mode of investigation and inquiry that can uncover the deep structure of capitalism and suggest alternative value systems based on radically different kinds of social and material relations."* (Fuchs, 2011: 20)

Ifølge Fuchs (2011) er kritikken som den kommer frem i kritisk teori en marxistisk ide. For Marx er kritisk teori noget radikalt. Det går ud på at sætte spørgsmålstegn ved årsagerne til dominans, kritisere selve dominansen og dermed også det dominante samfund. Alle kritiske studier baserer på Marx, hvis man forstår kritisk teori som en kritik af alle former for dominans, samt alle dominerende magtforhold (Fuchs, 2011: 20). Der er tre vigtige aspekter i Marxistisk kritik som repræsenterer tre dimensioner af akademisk viden: Epistemologi, ontologi og aksiologi. Epistemologi er spørgsmålet om den kognitive side om væren, hvordan virkeligheden begribes og opfattes. Ontologi er spørgsmålet om væren og hvad der eksisterer. Aksiologi er det filosofiske spørgsmål om den menneskelige praksis som konsekvens af den kognitive side af væren (Fuchs, 2011: 20). Disse tre begreber vil jeg gøre rede for nærmere i følgende afsnit.

Epistemologi, Ontologi og Aksiologi

Fuchs (2011) nævner tre væsentlige elementer af Marxistisk kritik: Epistemologi, ontologi og aksiologi som jeg vil redegøre for nedenfor:

- **Epistemologi:** Epistemologisk set er kritisk teori en form for dialektisk realisme. I realismen går man ud fra den antagelse at der eksisterer en verden uden for det menneskelige sind. Den materielle verden anses som det primære. Mennesker kan forstå,

beskrive, analysere og transformere denne verden igennem akademisk arbejde. I analyser ser man efter essensen af den samfundsmæssige eksistens ved at identificere modsigelser. Med kritisk teori analyserer man sociale fænomener uden en instrumentel fornuft eller endimensionel logik.

Man har den antagelse at fænomener ikke har lineære årsager og virkninger, men at de er modstridende, åben, dynamisk, bærer et udviklings potentiale og skal derfor ses som komplekse former. Der er ikke kun muligheder eller kun risikoer i sociale fænomener, men der er modstridende tendenser, der har både positive og negative potentialer der er realiseret eller undertrykt igennem social praksis (Fuchs, 2011: 21). Dialektisk realisme indebærer altså to dimensioner: Realisme er en analyse af virkelige muligheder og det dialektiske betyder en analyse af negative og positive potentialer af samfundet. I en dialektisk analyse analyserer man f.eks.: *"the dialectics of agency and structures, discontinuity and continuity, the one and the many, potentiality and actuality, global and local, virtual and real, optimism and pessimism, essence and existence, immanence and transcendence ..."* (Fuchs, 2011: 21). I sådan en analyse har man den antagelse at verden ikke er som den er præsenteret for os eller ser ud til, men at der er en underliggende kerne i eksisterende fænomener (Fuchs, 2011: 21).

- **Ontologi:** Ontologien af kritisk teori er en dynamisk materialisme. Kritisk teori er materialistisk i den forstand at den angår problemer ikke med absolutte ideer og en forudbestemt samfundsudvikling, men derimod med henblik på ressource fordeling og klassekampe. Man har et syn på realiteten hvor man tager hensyn til ejerskab, privat ejendom, ressource fordeling, sociale konflikter, magt, ressource kontrol, udnyttelse og dominans (Fuchs, 2011: 21). Til en materialistisk analyse ser man samfundet som sammenkoblet helhed og som noget negativt. For at identificere antagonismer skal man se på modstridende tendenser på det samme fænomen. Disse tendenser forårsager samfundsmæssige problemer og kræver et fundamentalt systemskifte for at blive løst (Fuchs, 2011: 21). For at tage hensyn til negativiteten af nutidige samfund og dets potentiale skal man orientere sig mod helheden. Dialektik er en filosofi af helheden og det betyder i denne kontekst at samfundet analyseres på en makro niveau for at forstå dets problemer (Fuchs, 2011: 21).

- **Aksiologi:** Med henblik på aksiologien har man i kritisk teori det normative synspunkt at alle kritiske tilgange tager side med de undertrykte og de udnyttede klasser eller individer. Man har altså det syn at strukturer af undertrykkelse og udnyttelse gavner særlige klasser på omkostninger af andre og at disse forhold skulle transformeres (Fuchs, 2011: 22). Kritisk teori accepterer ikke de sociale strukturer som de er og man er ikke kun interesseret i hvordan samfundet er, men der er en interesse for hvordan det kunne være anderledes, hvordan det kunne være. Man dekonstruerer ideologier der hævder at tingene ikke kan ændres, og man vil henviser til konter-tendenser og alternativer. Den aksiologiske dimension af kritik har at gøre med teoretisk og politisk praksis hvor man har det syn at en deltagende og kooperativ samfund er målet at stræbe efter (Fuchs, 2011: 22).

Vidensformer

I dette afsnit vil jeg nærmere gå ind på forskellige vidensformer. Der er forskere der skelner mellem instrumentel og reflektiv viden, og mellem administrativ og kritisk viden. Generelt vil alle forskere være og gælde som kritiske, men ifølge Fuchs (2011) er kritik det mest inflatoriske begreb i den akademiske verden. Med henblik på specialets problemstilling er der interessant at se de forskellige kildekritiske metoder og tilgange i perspektivet af de forskellige vidensformer som kan være mere instrumentelle og positivistiske, eller kan være mere refleksive og kritiske. Interessant er også kendsgerningen at visse kildekritiske metoder slet ikke er kritiske i kritisk teoretiske forstand.

For Popper baserer metoden for samfundsvidenskaben på at samle og differentiere viden ved at teste løsninger på problemer. For Popper er denne metode kritisk fordi man stiller spørgsmålstejn ved andre forskers arbejder og videreudvikler deres viden ved at prøve sig frem igennem trial and error. Popper anser kritik som en epistemologisk metode der kan vise logiske fejl. Adorno siger at modsigelser ikke kun er epistemologisk i forhold til subjekt - objekt, men kan være iboende i objektet selv. Det betyder at disse modsigelser ikke kan blive løst ved hjælp af ny viden. Popper har haft et ideal om en værdifri akademisk verden og som Adorno mener, er formet ud fra det småborgerlige (bourgeois) koncept af værdi som bytte middel (exchange value). Ifølge Adorno fokuserer positivismen kun på det ydre (appearance) og kritisk teori både på essensen og det ydre. For Adorno er Popper's version af kritik både subjektiv og kognitiv. Man skal være opmærksom på at der er en stor forskel imellem epistemologisk kritik og kritik af samfundet (Fuchs, 2011: 11).

Lazarsfeld beskriver kritisk forskning ifølge Horkheimer. Her skal man skelne mellem kritisk og administrativ forskning. Det gøres på to måder: For det første udvikler man i kritisk forskning teorier om fremherskende sociale trends i vores samtid, samt generelle trends der først skal undersøges som et forskningsproblem. For det andet implicerer dette en ide om basale menneskelige værdier, hvor igennem alle aktuelle og ønskede virkninger skal blive vurderet (Fuchs, 2011: 11). Med henblik på medierne ser Lazarsfeld nutidens samfund præget af en stigende ejerskabskoncentration der er formet igennem teknikker til at manipulere masserne og han ser en udvikling til en ”*promotional*” eller salgsfremmende kultur. Det er endvidere ikke nok at sige at kritisk kommunikationsforskning baserer på analysen af mediernes generelle rolle i nutidens samfund og ved at tage en normativ position. Fordi normativ forskning så f.eks. kunne argumentere for abort eller genindførelsen af slaveri og gælde som kritiske. Kritisk teori diskuterer ikke bare normer, men man analyserer hvordan samfundet forholder sig til processer af undertrykkelse, udnyttelse og dominans. Dette kræver en normativ vurdering der er solidariske med de undertrykte eller dominerede og for afskaffelsen af dominansen (Fuchs, 2011:11-12).

Dallas Smythe og Tran van Dinh skelner mellem administrativ og kritisk forskning også igennem en tredje faktor som er det ideologiske standpunkt af forskeren. Med administrativ forskning menes f.eks. hvordan organisationer kan arbejde mere effektivt. Det kunne f.eks. handle om hvordan man laver reklame for tandpasta. Kritisk forskning handler om at forandre og opfinde institutioner der kan opfylde samfundets behov igennem medierne og den nødvendige teknologi. På et mikro niveau kunne det handle om hvordan man bedriver psykoterapi eller undersøger rygter. Pointen ved administrativ forskning er at den har en ideologi der igennem dens forskningsresultater bibeholder status quo. Kritisk forskning er derimod med dens forskningsresultater orienteret mod at forandre det fremherskende i.e. at skabe: ”*radical changes in the established order*” (Fuchs, 2011:12).

For Eileen Meehan er administrativ forskning ”*celebratory research*”. Det betyder at man har den vurdering, at kapitalismen er trods nogle fejl, fundamental godt. Forskningen bliver derigennem festlig eller ”*celebratory*” overfor medierne, modtagerne og for institutioner. Ved kritisk forskning har man den anskuelse, at kapitalismen er fundamentalt defekt og mangelfuldt, og er dermed altid kritisk. Ifølge Meehan er en dialog imellem de to anskuelser ikke muligt (Fuchs, 2011:12).

Kritisk teori har en normativ dimension der igennem teorier og forskning skal arbejde for samfundets bedste (Fuchs, 2011:12). Ifølge Burawoy er det rollen af den akademiske verden at transformere samfundet. Burawoy skelner mellem *policy sociology*, *professional sociology* og

Det Informationsvidenskabelige Akademi

Kandidatuddannelsen: Informationsvidenskab og Kulturformidling

critical sociology. Dette skelnen baserer på to spørgsmål: For hvad bliver der forsket? Instrumentel eller reflektiv viden? For det andet: For hvem bliver der forsket? En akademisk eller ekstra akademisk målgruppe? Det første skelnen baserer på Horkheimer og Adorno. Instrumentel viden er orienteret mod de midler der skal til for at opnå mål. Hvorimod reflektiv viden er orienteret mod formålet med samfundet. Derfor er reflektiv viden altid etisk, politisk og partisan (Fuchs, 2011:13).

Hos Horkheimer finder man ikke en skelnen mellem instrumentel og reflektiv fornuft, men derimod en skelnen mellem instrumentel og kritisk fornuft. For Horkheimer gælder det at akademisk tænkning der baserer på instrumentel fornuft er traditionel teori og når det baserer på kritisk fornuft er det kritisk teori (Fuchs, 2011: 14). Instrumentel fornuft er orienteret mod nytteværdi, profitabilitet og produktivitet. Kritisk fornuft er partisan og opererer på en Marxistisk måde med kategorier som klasse, udnyttelse, merværdi, profit, elendighed og sammenbrud. Disse kategorier er orienteret mod en transformering af samfundet i.e. til den rette samfund. Målet med kritisk teori er ifølge Horkheimer transformeringen af samfundet som helhed. Der skal opnås et samfund uden uretfærdighed, der baserer på fornuft og stræber efter fred, frihed og lykke. I dette samfund skal menneskers handlinger basere på deres egne beslutninger og der skal ikke være nogen former for udnyttelse og undertrykkelse. Med kritisk teori vil Horkheimer forøge realisationen af de menneskelige potentialer. Man vil ikke bare skabe ny viden som sådan, men målet er først og fremmest menneskets emancipation fra slaveri og alle menneskers lykke (Fuchs, 2011: 14).

Dermed er Horkheimer med sit værk normativ, partisk og tiltaler offentligheden. Han er partisk for de undertrykte og kræver deres emancipation. Han opponerer med intellektuelle midler de klasser der er ansvarlig for undertrykkelsen. Derfor kan kritisk teori betegnes som en intellektuel klassekamp. Kritisk teori er anti-kapitalistisk og mod dominans. Man stræber efter en klasseløs, ikke-dominant, kooperativ og deltagelses demokrati. Instrumentel fornuft er for Horkheimer den mere dominante form for rationalitet. Her er fornuften et instrument til at opnå eksterne, dominante, fremfremmende interesser. I det instrumentelle samfund er mennesker ikke bare dem selv, men tjener fremmede interesser. Kritisk fornuft derimod vil at mennesker er selvbestemt og har mulighed for at kunne blive dem selv (Fuchs, 2011: 14-15). Hvad der er behov for ifølge Fuchs (2011) er en kritisk, Marxistisk, venstreorienteret og progressiv "public academia" efter Horkheimer. Francis Fox Piven udtaler sig for en "*dissident and critical public sociology*" som Fuchs (2011) er enig med. Det betyder at den offentlige akademiske verden tiltaler offentligheden på en bestemt måde, og til beskyttelse for interesser der er mod undertrykkende interesser (Fuchs, 2011: 15).

Fuchs (2011) prøver at rette Burawoy's typologi i retning af Horkheimer. I denne kontekst er kritikken ikke bare en kritik af dominante akademiske traditioner men en kritik af det dominante samfund og klasse strukturering. Fuchs (2011) beskriver en form for viden med betegnelsen "*public critical academic knowledge*" der baserer på Burawoy's "*public sociology*". Denne form for viden er mod det dominante offentlige ukritiske akademiske viden. I den akademiske verden udfordrer kritisk akademisk viden det dominante ukritiske, positivistiske, professionelle, instrumentelle akademiske viden (Fuchs, 2011: 15) Ifølge Burawoy dominerer instrumentel sociologi over reflektiv sociologi, på grund af magt konstellationer og magtfulde interesser (Fuchs, 2011: 16).

Ifølge Wallerstein har al videnskab en intellektuel, moralsk og politisk funktion og udøves af alle forskere. Den instrumentelle positivistiske videnskabelige ideologi nægter de sidste to. De kritiske videnskaber dekonstruerer denne ideologi og er partisk for de undertrykte. Rollen af reflektiv og kritisk viden er kritik af dominante tilgange. Fuchs (2011) argumenterer at politisk konservative tilgange og den instrumentelle del af den akademiske verden skulle ikke understøttes. Målet er en overalt kritisk karakter af den akademiske verden. Det skal være et akademisk system der har fokus på sociale problemer og fremgangen af deltagelses demokrati (Fuchs, 2011: 17).

Kritisk teori og BDI

Leckie & Buschman (2010) udtaler sig for nødvendigheden af kritisk teori indenfor BDI området. En af de første begrundelser dertil er at læse forskningen "*against the grain*". Selv om der er mange forskere der er kendt for deres forskning der baserer på kritisk teori er der alt i alt ingen stor tradition indenfor BDI for at producere metateoretisk diskurs i henhold til Foucault, Bourdieu, Habermas eller Negri. Da BDI er et tværfagligt område drager man ofte fra andre discipliner, men dette gøres ofte uden en kritisk og tilstrækkelig forståelse. Dette gøres også af andre felter, men indenfor BDI skal man være særlig opmærksom på og kritisk overfor hvad og hvordan der drages fra andre discipliner. Analyser indenfor BDI der beskriver former for magt på en meget grundig og kompleks måde gør det ifølge Leckie & Buschman (2010) umuligt at rette kritik mod disse magtstrukturer. Derfor er der brug for mere kritisk teoretiske tilgange (Leckie & Buschman, 2010: xi).

En anden begrundelse for at brugen af kritisk teori indenfor BDI er gavnlig er at det tvinger en til at være mere på beatet med trends og udviklinger i andre discipliner. BDI er meget praksis orienteret og det er derfor forståeligt at der er en mangel på brugen af teori. Men BDI området kan ikke

fradrage sig fra debatterne og fremskridt i humaniora og samfundsvidenskab. En sofistikeret brug af kritisk teori kan gøre forskningen og praksissen mere relevant for den akademiske verden og hjælper med at forhindre en form for isolation af BDI området (Leckie & Buschman, 2010: xi).

Brugen af kritisk teori indenfor BDI områdets forskning og praksis, skulle fremme en sofistikeret tilpasning og svar på aktuelle problemer indenfor området. Ifølge Andersen, foretrækker BDI diskursen ”*technical and managerial language use*” der gør at det bliver svært for biblioteker at kritisk evaluere informationskilder og systemer (Leckie & Buschman, 2010: xi).

Til biblioteksteknologier findes der stort set ikke mange teorier og der er i stedet et fokus på det tekniske anlæg, udseende, følelse, tiltrækningskraft, popularitet og forbindelsen til andre medier af den postmoderne kultur (Leckie & Buschman, 2010: xi).

Kritisk teori kan hjælpe med at udvide horisonten af vores viden og hvordan vi tænker. Dermed åbnes der nye muligheder for forskning i BDI. Kritisk teoretiske perspektiver skulle ikke kun inkorporeres i vores akademiske arbejde men skulle inkorporeres i vores professionelle praksisser. Aktuelt er det sådan at man i store dele af praksissen udfører en stor del forskning der er pragmatisk, men er meget ukritisk. En bedre forståelse af kritisk teoretiske tilgange kunne føre til at man bedre kan vurdere problemer i den professionelle praksis. Ifølge Gerry Benoit kan kritisk teori indenfor BDI hjælpe med at modvirke indflydelsen af positivismen der kan være et for snæver perspektiv, f.eks. med henblik på forskningen der evaluerer informationssystemer (Leckie & Buschman, 2010: xii).

Kritisk teori kan hjælpe med at blotlægge selv-legitimeringen der er en del af forskningen og giver muligheden til at ”*examine the unexamined*” og ”*question the unquestioned*”. Begge dele med henblik på det accepterede viden og de tilhørende forskningsspørgsmål og metoder. Ifølge Frohmann er BDI feltet, samt kulturen, gennemtrængt med en ide om viden som et abstrakt objekt. Det er især tilfældet med henblik på videnskaben og vores tagen for givet forståelse af produktionen af videnskabelig viden, som man i BDI området ser på en bestemt måde. Ifølge Frohmann er videnskaben, slutendelig, et produkt af sociale strukturer, specifikke institutionerede og dokumentations praksisser, og mere en historie af objektiviteten og universaliteten af videnskabelig viden. Det er en anden forståelse af videnskaben end den mere traditionelle forståelse af hvordan videnskaben fungerer og producerer viden. Kritisk teori giver redskaber til at foretage sådan en undersøgelse og se vores antagelser i nyt lys (Leckie & Buschman, 2010: xii).

Ser man BDI som socialt felt, så er BDI også interesseret i hvordan samfundet, mennesker, institutioner, regeringer og informationsteknologier hænger sammen og interagerer med hinanden. BDI er også interesseret i forbedringen af samfundet, f.eks. med henblik på informationspolitik, adgang til informationer, inklusion af marginaliserede målgrupper, livslang læring osv. Kritisk teori kan give nye perspektiver og tilgange for at løse de problemstillinger man står overfor i BDI (Leckie & Buschman, 2010: xiii). Leckie & Buschman (2010) giver et eksempel med informationssøgning, der kan anses som et individuelt og isoleret foretaget. Men set ud fra et kritisk perspektiv giver det mulighed for at vise at der er mange faktorer der spiller ind i informationssøgning som ideologier, hegemoni, økonomiske interesser osv. (Leckie & Buschman, 2010: xiii). På samme måde kan kritisk teori og kritisk diskursanalyse give nye perspektiver til kildekritik og vise yderlige faktorer der spiller ind til evalueringen af kilder og informationer. Kritisk diskursanalyse kan hjælpe med en viden om hvordan samfundet, mennesker og institutioner hænger sammen og interagerer med hinanden. Kritisk diskursanalyse har også en tendens til at støtte marginaliserede eller undertrykte målgrupper og har en forbedring af samfundet som formål. Kritisk diskursanalyse kan også bidrage med at afsløre hvordan ideologier, hegemoni og økonomiske interesser kan have indflydelse på informationssøgning og som jeg vil argumentere for i denne opgave også i kildekritikken til vurdering af medierne.

Kapitel 1 - Kildekritik i BDI regi: Teorier, metoder og begrebsapparat

1.1. Hvad er kildekritik i BDI regi?

Jeg vil starte med et overblik over gængse definitioner for hvad kildekritik er indenfor informationsvidenskaben (BDI). Ifølge informationsordbogen handler kildekritik om at afgøre en kildes kognitive autoritet og troværdighed: *"Undersøgelse og vurdering af en informationskildes kognitive autoritet og troværdighed, jf. autoritativ kilde, informationsevaluering og webevaluering."*¹ Set ud fra et andet felt som samfundsvidenskaben, ville det svare til at afgøre en kildes kildeværdi. Kildeværdig indebærer at sige noget om en kildes gyldighed og validitet i forhold til en given problemformulering (Ankersborg, 2007: 109) og tilhører dermed det funktionelle kildebegreb der bruges til at besvare spørgsmål. Hjørland & Nicolaisen (2010) bruger kildekritik som en generisk term, til både at evaluere informationer og kilde evaluering. Kildekritik forstås som studiet af forskellige evalueringsmetoder til givne opgaver: *"We use the term source criticism as a generic term for both information evaluation and source evaluation. In this connotation, source criticism is the study of how information and information sources should be evaluated for given tasks"* (Hjørland & Nicolaisen, 2010). Om formålet med at formidle og undervise studerende i kildekritik, slutter Hjørland (2012), at det er målet at lære studerende at læse, forstå og selvfølgelig kritisere tekster: *"I think the goal is to teach students to read texts, to understand them, and to be able to provide a relevant criticism of them. That is the end goal, and that should be sufficient."* (Hjørland, 2012: 9). Det handler altså i de store træk om at afgøre kilders troværdighed ved hjælp af en række evalueringsmetoder, samt at yde relevant kritik. Det vil blive mere klart i de næste afsnit om hvilke evalueringsmetoder og opgaver det kan dreje sig om.

1.2. Den bibliotekariske diskurs

I dette afsnit vil jeg klarlægge den bibliotekariske og BDI diskurs til kildekritik. Det er et forsøg på at indkredse den informationsvidenskabelige debat om kildekritik i praksis af IVA, biblioteker og andre institutioner. Det handler hovedsageligt om et bredt spektrum af evalueringsmetoder, informationskompetence og selektion af materialer til bibliotekets samlinger. Efter denne klarlæggelse gennemgår jeg de enkelte teorier og metoder til evaluering af informationer. Jeg undersøger hvilke mål og praksisser der er forbundet med kildekritik og evaluering af informationer i relation til informationsvidenskaben (BDI).

---

¹<http://www.informationsordbogen.dk/concept.php?cid=2814>

Det Informationsvidenskabelige Akademi

Kandidatuddannelsen: Informationsvidenskab og Kulturformidling

Der undervises regelmæssigt i kildekritik og informationskompetence (hvor kildekritik er en del af) på Det Informationsvidenskabelige Akademi (IVA). Et overblik over det spektrum af metoder man indtil videre har inddraget på IVA kan iagttages et af de aktuelle kurser på 6. semester af bacheloruddannelsen, forår 2013, om ”*Metoder til evaluering af informationskilder (kildekritik for informationsspecialister)*” der indeholder følgende spektrum af metoder:

Checklistemetoden

Fagfællebedømmelse

Kilders dækning af faglige kontroverser

Det evidensbaserede paradigme

Komparative metoder

Tidsskrifters impaktfaktor og andre bibliometriske indikatorer

Sporing af politiske, ideologiske og økonomiske interesser

Kildekritik som et informationsvidenskabeligt felt under udvikling²

Det er nærmere formålet med kurset at undersøge hvordan informationsspecialister kan hjælpe brugerne med at udvælge pålidelige informationskilder, evaluere information og informationssøgning. Dertil ser man på den faktiske brugeradfærd i relation til kildekritiske metoder. Der henvises til at kildekritik som informationsvidenskabelig (BDI) felt er et tværfagligt område under udvikling og det er oplagt at drage relevante evalueringsmetoder fra andre fagområder som repræsenterer kildekritik som historisk forskning og tekstfilologi.³

En annoteret katalog af Hjørland (2012) giver et overblik over 12 kildekritiske metoder der er relevante i BDI sammenhænge. Disse metoder er følgende:

”(1) the checklist approach; (2) classical peer review; (3) modified peer review; (4) evaluation based on examining the coverage of controversial views; (5) evidence-based evaluation; (6) comparative studies; (7) author credentials; (8) publisher reputation; (9) journal impact factor; (10) sponsoring: tracing the influence of

---

² Metoder til evaluering af informationskilder (kildekritik for informationsspecialister)

http://www.iva.dk/media/436265/metoder_til_evaluering_af_informationskilder_kildekritik_for_informationsspecialister_k_final.pdf

³ Metoder til evaluering af informationskilder (kildekritik for informationsspecialister)

http://www.iva.dk/media/436265/metoder_til_evaluering_af_informationskilder_kildekritik_for_informationsspecialister_k_final.pdf

economic, political, and ideological interests; (11) book reviews and book reviewing; and (12) broader criteria." (Hjørland, 2012: 1).

Netop fordi det er et tværfagligt område er der et fokus på et meget bredt spektrum af evalueringsmetoder til alle typer informationer. Der er ikke nogen entydige definitioner for hvad der præcis forstås som kildekritik i BDI regi.

Bailin & Grafstein (2010) beskæftiger sig i deres publikation om forskningsevaluering med følgende begreber: Tre "guldstandarter" til forskningsevaluering (peer-review, author credentials og publisher reputation), sporing af økonomiske, politiske og ideologiske interesser, samt indflydelsen af forskningsparadigmer.

Den offentlige debat om kildekritik vedrører hovedsageligt evalueringen af informationer på internettet. Hvis man ser på de metoder der formidles af biblioteker og andre institutioner igennem deres hjemmesider, henvises der ofte til checklistemetoden til evalueringen af informationer på internettet. Selv om denne tilgang gentagende bliver udsat for kritik, ser det ikke ud til at bibliotekerne formidler alternative metoder. Det gør f.eks. Københavns biblioteker⁴, lægemiddelstyrelsen⁵, BINKO⁶ og forskellige forskningsbiblioteker. I bibliotekarforbundets fagmagasin *Perspektiv* formidles der regelmæssig viden om kildekritik. I en udgave fra 2011 var der to artikler, en af og om Jeppe Nicolaisen, der kritiserer checklistemetoden og henviser til en komparativ kildeanalyse til informationer på internettet. Nicolaisen har også holdt et foredrag om samme på udsendelsen *danskernes akademi* på DR.

I de følgende afsnit gennemgår jeg de teorier og metoder der inddrages i den bibliotekariske og BDI diskurs. Jeg gennemgår de enkelte evalueringsmetoder og ser på sammenhængen mellem mål og de filosofiske antagelser der ligger til grund. En sammenfatning på metoder og begreber ses i følgende skema:

---

⁴ Københavns biblioteker: Kildekritik - Tro ikke på alt du læser på internettet <http://bibliotek.kk.dk/node/897>

⁵ Lægemiddelstyrelsen: Troværdig information på nettet <http://laegemiddelstyrelsen.dk/da/topics/detail--og-nethandel/medicin-paa-nettet/trovaerdig-information>

⁶ BINKO: http://www.binko.sdu.dk/Modul_3/Informationskompetence%20modul%203_02.htm

<i>Checklistemetoden</i>	<i>Forsknings paradigmer</i>
<i>Komparative metoder</i>	<i>Tidsskrifters impaktfaktor</i>
<i>Corroboration</i>	<i>Evidensbaseret evaluering</i>
<i>Classical Peer-review og modified peer review</i>	<i>Broader criteria (hermeneutik, kontekst)</i>
<i>Author credentials og autoritetscheck</i>	<i>Reviews, anmeldelser</i>
<i>Publisher reputation</i>	
<i>Sporing af politiske, ideologiske og økonomiske interesser</i>	
<i>Kilders dækning af faglige kontroverser</i>	

1.2.1. Checklistemetoden

Formålet med checklistemetoden er som regel at evaluere informationer på internettet igennem et sæt af kvalitetskriterier og tilhørende underspørgsmål, hvor man går ud fra en korrelation mellem kvalitetskriterier og en kildes pålidelighed, troværdighed og kvalitet. Typiske checklister kan man finde hos Beck (1997), Skov (2000), Cooke (2001) og Harris (2007). Se bilag 1 for et eksempel af en checkliste af Skov (2000). Kvalitetskriterierne omfatter ofte kriterier som *authority*, *accuracy*, *objectivity*, *currency* og *coverage* som hos Beck (1997), eller *fitness for purpose*, *autoritet/ troværdighed*, *indhold*, *ajourføring/opdatering*, *navigation*, *design/stil*, *tilgængelighed* og *performace* som hos Skov (2004). Rigelig kritik af checklistemetoden som jeg vil gå ind på kan man finde hos Hjørland (2012), Nicolaisen (2011), Lerche (2011), Meola (2004), Cooke (2001), Pandolfini et al (2000) og Fallis & Fricke (2002) som jeg vil redegøre for i følgende afsnit.

Meola (2004) betegner checklisten som en mekanisk og algoritmisk evalueringsmetode der er i modstrid med kritisk tænkning:

“Another problem with the application of the checklist model in practice is that it can serve to promote a mechanical and algorithmic way of evaluation that is at odds with the higher-level judgment and intuition that we presumably seek to cultivate as part of critical thinking.” (Meola, 2004: 337)

Der står den ide bag, at man antager at man kan afgøre en kildes kvalitet, ved mekanisk at gennemgå et sæt af kvalitetskriterier. Men god evaluering kræver interpretation, erfaring, praksis og

kreativitet (Meola, 2004: 337). I grunden stammer disse problemer fra en grundlæggende positivistisk position. Kildekritik kan ikke udføres mekanisk som en algoritme.

Et problem ved checklistemetoden er også at kvalitetskriterierne har en forskellig grad af relevans (Hjørland, 2012: 2). Man kan ikke ud fra tekniske og formelle aspekter som f.eks. navigation, design, stil og retskrivning slutte sig til at kilden er af høj kvalitet eller troværdig og dermed drage fejlslutninger om indhold der måske slet ikke er korrekt information. Et studie af Pandolfini et al (2000) kan bekræfte denne kritik. I deres undersøgelse af checklistemetoden viste det sig at de internetsider der opfyldte de fleste tekniske kvalitetskriterier var indholdet mangelfuldt. Der er altså ikke en sammenhæng mellem tekniske kvalitetskriterier og en kildes endelige kvalitet (Cooke, 2001: 161). Fallis & Fricke (2002) har gennemført en kritisk undersøgelse af checklistemetoden til medicinsk og sundhedsrelateret information. Resultatet var at indikatorer for kvalitet ikke garanterer troværdige informationer, ligesom dets fravær ikke var ensbetydende med dårlige informationer. Der er igen ingen korrelation mellem kvalitetskriterier og kvaliteten af en kilde (Fallis & Fricke, 2002: 78). Som Nicolaisen (2011) beskriver:

”Tjeklistemetoden kan helt sikkert fange nogle hjemmesider, der bevidst eller ubevidst misinformerer deres læsere. Men metoden er langt fra ufejlbarlig. Den slipper simpelthen for mange sider gennem nåleøjet, som ikke burde slippe igennem, og tilsvarende bremses en del sider, som faktisk er ganske lødige.” (Nicolaisen, 2011)

Det er måske berettiget at Nicolaisen (Lerche, 2011) betegner checklistemetoden for anti-akademisk og kræver mere refleksion. Endvidere anbefaler han, ligesom Meola (2004), komparative metoder der indebærer sammenligning og verifikation. Der skal dog nævnes at disse metoder som checklisten og komparative metoder ikke behøver at udelukke hinanden. Også checklistemetoden kan nemt indeholde punkter der kræver sammenligning og verifikation eller henvise til disse metoder som sådan, som f.eks. gøres af Harris (2007). Som man kan se ud fra kritikken af checklistemetoden kan en videnskabsteoretisk positivistisk position til kildekritik være for snæver og kan fremstille en fejkilde.

1.2.2. Komparative metoder

Den komparative kildeanalyse går ud på at afgøre en kildes kvalitet, ved at sammenligne den med flere forskellige kilder (Lerche, 2011). Samtidig handler det om at dobbelttjekke og verificere informationer ud fra flere kilder (Nicolaisen, 2011). Meola (2004) beskriver den komparative

metode som en kontekstbaseret metode, hvor man evaluerer en kilde ud fra eksterne informationer. Man inddrager altså informationer af den sociale kontekst informationen indgå i og kan dermed bedre evaluere en kilde (Meola, 2004: 338). Som kontekstbaserede metoder tæller han peer-review, sammenligning og corroboration (verifikation).

Sammenligning af internetsider gå ud på at undersøge deres ligheder og forskelle. Endvidere kan disse sammenlignes med andre kilder som peer-reviewed materiale eller lærebøger (Meola, 340). I tilknytning dertil fremhæver Nicolaisen (2011) at bruge kilder til sammenligning og dobbelttjek med den højeste eller et højere autoritetshierarki. Desto mere autoritet en kilde har, desto mere kan man stole på at informationerne er pålidelige. F.eks. har i historieforskningen en førstehåndsberetning mere troværdighed end en andenhåndsberetning. I faglitteraturen er det den videnskabelig afhandling der er mere troværdig end oversigtslitteraturen. (Nicolaisen, 2011). Hjørland (2012) kritiserer, med henblik på autoritetshierarkiet, at det er problematisk at vurdere hvad der er en autoritær kilde, da det kræver en ekspertise og viden om det pågældende fagområde.

Meola (2004) henviser også til at bruge en kilde af høj kvalitet som referencepunkt til sammenligning med andre kilder. F.eks. kan man sammenligne en peer-reviewed artikel som referencepunkt med forskellige internetsider. Sammenligning kan også give overblik over et emne og dermed afsløre dens eventuelle kontroversielle sider, ligesom bias af kilder kan identificeres (Meola, 2004: 340).

1.2.3. Corroboration

Corroboration eller verifikation, handler som navnet allerede siger, om at verificere oplysninger og informationer om et emne ved hjælp af og mod flere forskellige kilder (Meola, 2004: 341). Det gælder at desto flere kilder kan bekræfte en oplysning, desto højere er troværdigheden:

“The more sources that can be found to corroborate the information, there is a greater probability that the information is reliable.” (Meola, 2004: 341)

Det anbefales også her at gå op ad autoritetshierarkiet til at verificere informationer. Denne evalueringsmetode kræver at man forholder sig til indholdsmæssige oplysninger af en kilde, fremfor at gå efter ren tekniske kvalitetskriterier. Det handler om at finde sandheden og i denne proces udsætte kilder for kritik.

1.2.4. Kilders dækning af faglige kontroverser

Kilders dækning af faglige kontroverser er en evalueringsmetode hvor der for det første identificeres kontroversielle aspekter af et emne og derefter evalueres en kilde efter dets dækning af disse kontroversielle sider af et emne (Hjørland, 2012: 3). Det indebærer også at relatere en kilde til det nyeste viden om et emne, i.e. med '*research fronten*' (Hjørland, 2011: 1892). Et problem med metoden er at afgøre hvornår et synspunkt er holdbart nok til at blive taget seriøst. Også om metoden er brugbar afhænger af identificeringen af kontroversielle sider af et emne, der forudsætter igen faglig ekspertise (Hjørland, 2012: 3).

1.2.5. Classical peer-review og modified peer-review

Peer-review eller fagfællebedømmelse er også en af "guldstandarderne" til forskningsevalueringen. Når en forsker vil publicere sine forskningsresultater sender han det som regel til et videnskabeligt tidsskrift, der så sender det videre til andre fageksperter i samme område til en videre evaluering. De andre fageksperter afgør om artiklen er god nok til at blive publiceret og giver ellers forslag til forbedring (Bailin & Grafstein, 2010: 8). Under bedømmelsen evalueres argumenter og bevisførelsen, samt hvorvidt det bidrager med ny viden i det givne fagområde ((Bailin & Grafstein, 2010: 8). Det er som regel to til tre andre fageksperter der evaluerer en kilde. Bedømmelsen kan være blind, dvs. forfatteren ved ikke hvem der bedømmer, eller dobbelt-blind, dvs. at bedømmerne ikke kender til forfatteren (Hjørland, 2012: 2-3). Hildebrandt (2011) nævner en række kritiske punkter i peer-review processen:

1. Problemer med objektivitet og personlige holdninger.
2. Stor skepticisme overfor nye banebrydende teorier.
3. Bedømmernes manglende overblik og svagheder med vurderingen om forskningsresultater er noget nyt.
4. Problemer med at afsløre svindel.

Flere svagheder nævner Meola (2004) som bedømmernes fejlbarlighed, bedrag, jalousi og ideologiske magtkampe. Peer-review er altså ingen garanti for sandhed (Meola, 2004: 339). Hjørland (2012) henviser til diverse studier om peer-review der har vist at evalueringer i peer-review processen ikke er særlig pålidelige (Hjørland, 2012: 3). I en anden undersøgelse af Chubin & Hackett (1990) viste det sig at kun 8% af forskere af *the Scientific Research Society* er tilfredse med peer-review processen (Hjørland, 2012: 3). Flere kritikpunkter som Hjørland (2012)

sammenfatter, er: Konservatisme der er mod nye innovationer, konkurrence imellem forskerne, bias mod andre teoretiske perspektiver, bias til særlige tilgange og paradigmer og at faktuelle ikke fejl bliver opdaget.

Modified peer-review er en anden form for peer-review hvor som navnet siger, peer-review processen er modificeret. Et godt eksempel er en undersøgelse af tidsskriftet *Nature* af Wikipedia og Encyclopaedia Britannica, hvor man lod bedømmere evaluere anonyme kilder fra hver de to respektive leksika. En anden måde er at lade alternative grupper foretage bedømmelsen, som f.eks. Miller et al. (2011) lod bibliotekarer evaluere Wikipedia artikler til sin undersøgelse (Hjørland. 2012: 3).

1.2.6. Publisher reputation

En anden "guldstandard" til forskningsevalueringen er et forlags eller tidsskrifts omdømme, da det kan være en indikator for forskningens kvalitet. Man kan have højere forventninger om kvalitet, hvis et tidsskrift har et godt omdømme og mere prestige end andre (Bailin & Grafstein: 2010: 9-10). Man kan her tale om en prestige hierarki. Hjørland (2012) har sammenfattet tre spørgsmål man kan stille til evaluering af et tidsskrift efter udgiverens omdømme:

1. *Is the journal published by a publisher with a fine reputation?*
2. *Is the journal itself well respected?*
3. *What is the journal's impact factor (JIF)?* (Hjørland. 2012: 6)

Det handler om en tidsskrift har en god omdømme, er respekteret eller prestigefyldt, samt dets impact factor (se senere). Desto højere i prestige hierarkiet udgiveren er, desto bedre. Det der kan kritiseres ved denne metode er at det er en indirekte form for evaluering. Det er aldrig en garanti for kvalitet at en artikel blev publiceret i et tidsskrift med høj prestige (Hjørland, 2012: 6).

1.2.7. Author credentials og autoritetscheck

At gennemføre en autoritetscheck af forfatterens baggrund er også en af "guldstandarderne" til forskningsevalueringen. Det er vigtigt at forfatteren har kvalifikationer i det felt han skriver om (Bailin & Grafstein, 2010: 10). Hvordan man kan gennemføre en autoritetscheck har Hjørland (2012) sammenfattet følgende skridt:

1. *looking up the author's CV on his or her home page;*
  2. *considering the biographies often provided in books or in conference presentations;*
and
  3. *considering his or her bibliometric data (publications as well as citations).*
- (Hjørland, 2012: 5).

Man kan kritisere igen at det er en indirekte evaluering og at det kommer mere an på indholdet af forskningen. Selv om man har gode kvalifikationer kan man skrive dårlige artikler og videnskabelige gennembrud kan også opnås af 'outsidere' (Hjørland, 2012: 5).

1.2.8. Sporing af politiske, ideologiske og økonomiske interesser

Forskning har altid brug for finansiering. Finansieringen kan indikere tre vigtige problematiske effekter: For det første kan finansieringen have indflydelse på hvad der bliver forsket i, og for det andet hvordan forskningsresultaterne bliver interpreteret. Disse to har at gøre med økonomiske interesser og interessekonflikter. For det tredje kan finansieringen indikere ideologiske bias (Bailin & Grafstein, 2010: 36).

1.2.9. Forskningsparadigmer

Forskningsparadigmer er også en vigtig faktor man skal være opmærksom på under forskningsevalueringen. Bailin & Grafstein (2010) har sammenfattet en række punkter man skal være opmærksom på under forskningsevalueringen med henblik på indflydelsen af forskningsparadigmer:

1. Forskning der kritiserer et værk fra et dominant paradigme, bliver bedømt grundigere i peer-review processen end det værk der bliver kritiseret.
2. Et dominant forskningsparadigme bestemmer hvad og hvad ikke der bliver undersøgt.
3. Forskning indenfor et nyt paradigme kan møde modstand hvis det bryder med andre etablerede paradigmer (Bailin & Grafstein, 2010: 59).

1.2.10. Journal impact factor

Journal impact factor (JIF) er et statistisk mål der har stor indflydelse på hvordan forskning evalueres og opfattes. Med JIF måles et tidsskrifts gennemslagskraft, i form af dets citeringer i

Det Informationsvidenskabelige Akademi

Kandidatuddannelsen: Informationsvidenskab og Kulturformidling

andre tidsskrifter.⁷ JIF bliver beregnet af Thomson Reuters (tidligere af the Institute for Scientific Information, ISI) og udgivet i Journal Citation Reports. JIF bruges som indikator for kvalitet af både tidsskrifter og enkelte artikler (Hjørland, 2012: 6). JIF kan bruges til at rangordne tidsskrifter og afgøre deres prestige (Garfield, 1994). De bedste tidsskrifter er som regel dem, hvor det er hårdest at publicere en artikel og disse har som regel en høj JIF:

”Experience has shown that in each specialty the best journals are those in which it is most difficult to have an article accepted, and these are the journals that have a high impact factor.” (Hoeffel, 1998: 1225)

Derfor gælder JIF som indikator for kvalitet i både tidsskrifter og enkelte artikler (Hjørland, 2012: 7). Meget kritik af JIF kan man finde hos Seglen (1996, 1997), en af de førende kritikere af JIF (Hjørland, 2012: 7). Som de vigtigste kritikpunkter peger Seglen (1996) på at JIF ikke er repræsentativ for den enkelte artikel. JIF medfører også den ulempe at de mest citerede artikler bliver ligestillet med de lavt citerede artikler igennem JIF, det gør det svært at skelne mellem forskernes kvalitet (Seglen, 1996: 33). Seglen (1996) konkluderer at objektive og kvantitative indikatorer for kvalitet er dårlig egnet til forskningsevaluering, da den er for overfladisk. Der skal fokuseres på indholdet fremfor indpakningen (Seglen, 1996: 33). En fuldstændig liste af problemer med JIF af Seglen (1997) kan ses i bilag 2.

1.2.11. Evidensbaseret evaluering

Evidensbaseret evaluering baserer idemæssigt på evidensbaseret praksis og evidensbaseret medicin. Det er en praksis hvor man går efter den bedste evidens for en konklusion eller handling, som Sacket et al (1996) definerer evidensbaseret medicin:

”Evidence based medicine is the conscientious, explicit, and judicious use of current best evidence in making decisions about the care of individual patients”.

Beslutninger skal basere på evidens, som er forskningsbaseret viden. Denne evidens bliver dokumenteret, indsamlet og tolket og publiceret i et systematisk review. Med henblik på de undersøgelser der medtages i indsamlingen skal der afgøres hvilke slags der er mest relevante ud fra et hierarki over de forskellige undersøgelsestyper (Hjørland, 2010: 36).

---

⁷ <http://informationsordbogen.dk/concept.php?cid=2352>

Ved evidensbaseret evaluering undersøger man en kilde på, på hvilke kilder den baserer dens konklusioner eller hvilke metoder der blev anvendt. Ved primær kilder er der et fokus på de anvendte metoder igennem det omtalte hierarki. Sekundære og tertiære kilder bliver evalueret som et meta-review. Det betyder at deres kilder bliver evalueret, samt deres evne at syntetisere forskningsresultater. Denne evalueringsmetode baserer på forskningsmetoden for at evaluere dokumenter (Hjørland, 2012: 4).

1.2.12. Broader criteria

Med *broader criteria* mener Hjørland (2012) en række andre kvalitetskriterier og evalueringsmetoder. F.eks. at man indrager den socio-historiske kontekst. Altså at forstå et dokument ifølge den hermeneutiske cirkel igennem konteksten (Hjørland, 2012: 8).

1.2.13. Reviews og anmeldelser

En anmeldelse er en omtale og vurdering af en hvilken som helst kilde som kan være en bog, musik eller en forestilling. Læseren af en boganmeldelse kan finde ud af hvad bogen handler om og kan få faglige vurderinger (Dahlberg et al, 2009: 1). En videnskabelig boganmeldelse beskriver og karakteriserer en bog, beskriver emnet og om der er ny viden til fagområdet. Den kan også sige noget om hvordan det forholder sig til etablerede teorier. Kvalitativt høje videnskabelige boganmeldelser inddrager og diskuterer relateret litteratur: ”*Scholarly book reviews consequently reflect their scholarly qualifications by containing appropriate discussions of related literature.*” (Nicolaisen, 2002: 129). Der findes bibliometriske metoder til at afgøre videnskabeligheden og kvaliteten af en anmeldelse hvor antallet af referencer er en afgørende kvalitetskriterie (Nicolaisen, 2002: 129). Derfor er anmeldelser generelt set en god måde at evaluere kilder på.

1.3. Delkonklusion: Kildekritik i BDI regi

Kildekritik i BDI regi inddrager et højt antal evalueringsmetoder til forskellige formål, da der ikke er formuleret et konsistent begrebsapparat, som det er tilfældet i f.eks. historieforskningen og samfundsvidenskab, men der er en lang række formåls og problemorienterede evalueringsmetoder der står til rådighed. Man kunne også overveje om det er et problem i at der er et så højt antal evalueringsmetoder. Disse kan formidles til studerene, gymnasieelever eller andre brugere i rammen af kildekritik og informationskompetence som kildekritik er en del af. Målet med kildekritik karakteriseres af Hjørland (2012) ved at man skal kunne læse, forstå og kritisere tekster

(Hjørland, 2012: 9). Endvidere mener Hjørland (2012) at de omdiskuterede metoder ikke er nok til at leve op til dette formål alene. Spørgsmålet er så hvilke evalueringsmetoder, kildekritiske teorier og metoder der kunne formidles derudover i kurser om kildekritik og informationskompetence for at leve op til dette formål. De behandlede evalueringsmetoder kan bruges til almene informationer på internettet, forskningsevaluering og litteratur. Man kan se at der er en mangel på kildekritiske evalueringsmetoder der f.eks. konkret fokuserer på områder som mediediskursen, som kritisk diskursanalyse kunne bidrage med. Dertil kunne man indvende at metoder som checklistemetoden, sammenligning og verifikation ville være nok til disse områder, men som jeg vil vise byder kritisk diskursanalyse med specialviden om disse områder der kan udvide kildekritikken.

Når man skal læse, forstå og kritisere tekster er læserenes subjektivitet involveret, der er præget af en teoretisk position (Hjørland, 2012: 9). Den teoretiske position er afgørende for, hvordan man foretager kildekritikken. Det har vist sig igen og igen at en ren positivistisk position er et for snævert perspektiv til kildekritikken og derfor kunne det være interessant at se på tilgange med et kritisk teoretisk perspektiv som kritisk diskursanalyse for at udvide kildekritikken. Hvordan det principielt kunne se ud med at kritisk diskursanalyse kan bidrage med relevant baggrundsviden, nærmere viden om viden, vil jeg prøve at vise i kapitel 2 om informationskompetence og kildekritik.

Kapitel 2: Kildekritik som informationskompetence

Dette kapitel om kildekritik som informationskompetence har to formål. For det første at vise rollen af kildekritik i rammen af informationskompetence, samt hvad der ellers er relevant indenfor informationskompetence som kritisk diskursanalyse kan bidrage til. For det andet vil jeg, med artiklen af Andersen (2003), undersøge spørgsmålet om hvad man skulle vide for at evaluere information.

2.1. Informationskompetence og kildekritik

Skov (2004) skriver om rollen af informationskompetence i folkebiblioteket og det viser sig at evnen til kritisk at evaluere informationer og kildekritik er en altid en vigtig del af det man sammenfatter under informationskompetence. I den bibliotekariske kontekst kan informationskompetence eller ”*information literacy*” anses for alle biblioteksopgaver og aktiviteter. Informationskompetence er et koncept der er kontekst afhængig og er knyttet til individets situation (Skov, 2004). Ifølge Andersen (2003) dækker informationskompetence over evnen til kritisk at kunne søge og finde relevante informationer. Andre betegnelser er ”*bibliographic instruction*” , ”*information competence*” eller igen ”*information literacy*” som Andersen (2003) foretrækker (Andersen, 2003: 59-60).

Skov (2004) giver en liste med fordele af informationskompetence og egenskaber af en person med der er informationskompetent. Nogen af dem er at kunne kritisk evaluere informationer og informationssøgeprocessen og at man bruger information med en bevidsthed om kulturelle, etiske, økonomiske, legale og sociale aspekter ved brugen af information (Skov, 2004). Netop her kan kritisk diskursanalyse give relevante kompetencer.

Der er en anden liste med ni standarder for informationskompetence af *American Association of School Libraries*, der beskriver egenskaber informationskompetente studerende burde have: *The nine information literacy standards for student learning*. Enhver standart har en række indikatorer. Disse standarder har et fokus på en effektiv adgang til informationer, kritisk evaluering af informationer, korrekt brug af informationer, selvstændig læring og social ansvar (Skov, 2004). En fuld liste med alle ni standarder kan ses i bilag 3. Den 2. standart handler om kritisk evaluering af informationer. Til evalueringen fokuseres der på følgende punkter: ”*accuracy, validity, relevance, completeness, and impartiality of information*” der skal anvendes på informationer. De tilhørende

indikatorer indebærer derudover at skelne mellem fakta, synspunkt og holdning eller at identificere ukorrekt og misledende informationer. Andre interessante standarder er nr. 7-9 der handler om socialt ansvar (AASL, 1998). At undervise studerende til at blive informationskompetent kræver et særlig fokus på kritisk tænkning, problemformuleringer, samt analyse og evaluering af information (Skov, 2004).

Det såkaldte "*ANZIIL Framework*" fremhæver at informationskompetente personer skulle demonstrere igen socialt ansvar igennem livslang læring og deltagelse i samfundet og det er her folkebiblioteket skal være en hjælp (Skov, 2004). ANZIIL består af 5 standarder for informationskompetence. Den tredje standart vedrører en kritisk evaluering af informationer og søgeprocessen. Det handler for det første om at afgøre informationers relevans. For det andet skal informationer evalueres kritisk ud fra en række kriterier. Informationer evalueres for det første ud fra flere forskellige kilder for at kunne afgøre en kildes "*reliability, validity, accuracy, authority, timeliness, and point of view or bias*". Endvidere evalueres argumenter og metoder, identificeres "*prejudice, deception, or manipulation*", inddrages kulturelle eller andre relevante kontekster til evalueringen og til sidst skulle man have en forståelse for den egen bias og kulturelle kontekst. Til sidst reflekteres over informationssøgeprocessen (ANZIIL, 2004: 16-17). Kildekritik er altså altid en vigtig del og standart indenfor informationskompetence.

Kritisk diskursanalyse kan bidrage til at fremme det nævnte sociale ansvar og kan endvidere styrke en bevidsthed om "*kulturelle, etiske, økonomiske, legale og sociale aspekter ved brugen af information*", da kritisk diskursanalyse opererer ud fra et etisk grundlag og normative målestokke som menneskerettighederne. Det gælder om at kritisere det som er "*out of joint*" i verden og samfundet. Man kan også betegne informationskompetence som præget af en kritisk teoretisk position når man uddyber begrebet om socialt ansvar og deltagelse i samfundet til at indebære politisk engagement og kritik af samfundsmæssige problemer der skal medføre en emancipation.

2.2. *Hvad skal man vide for at evaluere information?*

Med artiklen af Andersen (2003) "*Information literacy: Hvad skal man vide for at søge efter information?*" vil jeg redegøre for hvordan man kan bygge en bro fra informationskompetence og kildekritik til kritisk diskursanalyse og vise dets relevans. Artiklen er et godt udgangspunkt for at argumentere for diskursteori og kritisk diskursanalyse i rammen af informationskompetence og kildekritik, da disse bl.a. fremstiller en relevant baggrundsviden, som Andersen (2003)

Det Informationsvidenskabelige Akademi

Kandidatuddannelsen: Informationsvidenskab og Kulturformidling

argumenterer for med fokus på informationssøgning. Andersen (2003) argumenterer at en viden om hvordan viden er socialt organiseret i samfundet er en væsentlig forudsætning for igen at have en viden om informationskilder, søgninger og brugen af informationer. Denne viden tager han fra Jürgen Habermas' offentlighedsteori (Andersen, 2003: 60). Dette minder meget om det jeg ser i brugen af kritisk diskursanalyse til kildekritik og det er derfor relevant at spørge: Hvad skal man vide for at evaluere information?

For at finde ud af hvad man skal vide for at kunne søge information, tager Andersen (2003) afsæt i et eksempel fra skriveforskningen i.e. "*composition studies*" og hvad man skal vide for at kunne skrive. Det første der nævnes er en viden om den retoriske situation der indebærer punkter som: Viden om "*afsender (skribent), formål, modtagere (publikum), emne og kontekst.*". Det er nødvendig viden for at kunne kommunikere et budskab. Man skal have viden om emnet, viden om målgruppen man retter sit budskab til, man skal have genreviden for at kunne kommunikere effektiv til det respektive diskursfællesskab. Et diskursfællesskab eller genre kan definere hvordan der skal skrives, med henblik på vokabular, tekstkomposition, skrivestil osv. (Andersen, 2003: 61). Det er et eksempel på den baggrundsviden der er nødvendig for at kunne skrive en tekst. Ifølge Goody har literacy, altså evnen til at læse og skrive, en indflydelse på hvordan samfundet organiseres og er dermed sociopolitiske færdigheder (Andersen, 2003: 60).

Det man ifølge Andersen (2003) skal vide for at kunne søge information, er en viden om hvordan viden er socialt organiseret i samfundet. Habermas' offentlighedsteori er en teori der kan levere denne viden. Det er en teori der forklarer samfundet som en informationssfære og den viser hvordan informationskilder er organiseret i samfundet (Andersen, 2003: 61). Den forklarer nærmere hvordan forskellige kommunikationsgenrer bliver brugt i de forskellige sfærer og områder i samfundet, samt deres sociale og ideologiske organisering. Derfor betinger dokumenter og deres rolle i samfundet, hvordan de kan søges efter (Andersen, 2003: 62). Offentlighedsteorien handler om udviklingen af det moderne og kapitalistiske samfund som inddeles i forskellige sfærer. Et centralt punkt i offentlighedsteorien er at forskellige kommunikationsmedier har en særlig rolle i organiseringen og transformeringen af samfundet, samt formeringen af den offentlige mening og produktionsmåden i det kapitalistiske samfund. Derfor handler offentlighedsteorien om den sociale organisering af viden i samfundet (Andersen, 2003: 62).

I Habermas offentlighedsteori opdeles samfundets sociale organisering i civilsamfundet og staten. Endvidere er disse to inddelt i tre områder: det private, den offentlige og staten. Det private rummer

Det Informationsvidenskabelige Akademi

Kandidatuddannelsen: Informationsvidenskab og Kulturformidling

privatsfæren og den sociale sfære, det offentlige rummer den politiske og kulturelle offentlighed, og staten rummer statsapparatet. Enhver sfære afspejler forskellige former af kommunikation, dokumenttyper og genrer. Den offentlige sfære inkluderer f.eks. følgende dokumenttyper og genrer: ”*aviserne, tidsskrifter, litteratur, kaffehuse, læseselskaber og klubber.*” Statsapparatet ”*producerer lovdokumenter, rapporter og forordninger*”, og dokumenter fra den politiske offentlighed er aviser, tidsskrifter og pamfletter. Den kulturelle offentlighed producerer dokumenter som aviser, litteratur og tidsskrifter om emner som kunst, litteratur og andet kulturelt. Socialsfæren er præget af dokumenttyper som reklamer, regnskaber, foreningsblade og faglige tidsskrifter. Til sidst er der privatsfæren med dokumenter som dagbøger og breve (Andersen, 2003: 63). Det som offentlighedsteorien gør, er at den beskriver ”*den sociopolitiske organisering af producenter, formidlere og modtagere af information i samfundet*”. Med andre ord, beskriver den samfundets kommunikationssystemer (Andersen, 2003: 63).

Afslutningsvis betragter Andersen (2003) informationssøgning i lyset af skriveforskningen og offentlighedsteorien og kommer til følgende resultater. Det første man skal vide for at søge information er en viden om bibliografisk genreviden, da informationssystemer indeholder argumenter, og en søgning i databaser er en søgning i argumenter (Andersen, 2003: 64). For det andet skal man have en viden om diskursfællesskaber fordi informationssøgningen finder sted indenfor dem, og disse har bestemte historiske og kulturelle konventioner. Diskursfællesskaber bestemmer organiseringen i informationssystemet. Ifølge Andersen (2003) befinder man sig som informationssøger også i en retorisk situation, da søgningen er en kommunikativ aktivitet (Andersen, 2003: 65). I hvert fald er som Andersen slutter, det man skal vide for at søge information ”*forudsat af en indsigt i, hvordan dokumenter og viden er socialt organiseret i samfundet.*” (Andersen, 2003: 65). Man skulle have en forståelse af hvordan dokumenter i et informationssystem er produceret som et resultat af kommunikative aktiviteter i samfundet. Dokumenter argumenterer ud fra forskellige synspunkter, med forskellige intentioner, ideer, teorier og opfattelser. Derfor betegner Andersen (2003) informationskompetence som en sociopolitisk færdighed, ligesom evnen til at læse og skrive. Begge dele forudsætter hinanden. Som man kan se ud fra skriveforskningen er den genreviden der er nødvendig til at læse og skrive også meget væsentlig for informationssøgningen (Andersen, 2003: 66).

Ligesom Andersen (2003) argumenterer for bestemte slags baggrundsviden til informationssøgningen og skrivning, så kunne man argumentere for at der er brug for en særlig

baggrundsviden til evalueringen af informationer. Relevant baggrundsviden finder man som jeg vil undersøge i kritisk diskursanalyse med diskursteorien og en viden om diskursens struktur. Diskursteorien giver et overblik over diskursernes rolle i samfundet og kritisk diskursanalyse giver en ”værktøjskasse” af evalueringsmetoder til mediediskursen.

2.3. Delkonklusion: Informationskompetence og baggrundsviden til kildekritik

Som Skov (2004) viser er kildekritik og socialt ansvar en væsentlig del af informationskompetence. Det er to væsentlige argumenter for kritisk diskursanalyse, da forskere i kritisk diskursanalyse som regel er socialt engagerede og ifølge Andersen (2003) er informationssøgning, samt læse og skrivefærdigheder sociopolitiske færdigheder. Hvis informationskompetence er en sociopolitisk færdighed skulle det indebære at det også gælder for kildekritikken. På det sociopolitiske aspekt kan man fokusere nærmere med inddragelsen af diskursteori og kritisk diskursanalyse, da det er diskursanalysens satsningsområde. Det er altså både i teori, som baggrundsviden og i praksis med konkrete metoder at kritisk diskursanalyse kan berige informationskompetence og kildekritik.

Det giver altså mening at spørge sig om man til kildekritik også har brug for en viden om den retoriske situation, diskursfællesskaber og videns sociale organisering i samfundet? En pointe er at informationssøgning ikke bare noget teknisk og at der er brug for forskellig slags baggrundsviden. På samme måde er kildekritik, som man kan se fra kritikken af Meola (2004) på checklistemetoden, ikke bare nogen mekanisk proces der giver resultater. Kildekritik er en kvalitativ proces der kræver også at man forholder sig til indholdet, konteksten, samt de diskurser kilden indgår i og omkring emnet. Også genreviden kan være meget nyttig til kildekritikken som man kan se f.eks. ved forskningsevalueringen. Det handler om at forholde sig til genrens særlige karakteristika.

Kritisk diskursanalyse kan give en viden om hvordan viden fungerer i samfundet i form af diskurser, samt hvordan man analyserer diskurser og enkelte kilder om specielle emner. Kritisk diskursanalyse kan bidrage med baggrundsviden om viden, som f.eks. sammenhængen mellem viden og magt, mellem viden / diskurs og realiteten, diskursens struktur m.m. der kan være en hjælp til at evaluere informationer.

Kapitel 3: Kritisk diskursanalyse

Det er formålet i dette speciale at inddrage kritisk diskursanalyse som kildekritisk metode til mediediskursen. Til mediediskursen går jeg ud fra en version af kritisk diskursanalyse der baserer på Foucaults diskursteori af Jäger (2012; Jäger & Meyer, 2009; Jäger & Zimmermann, 2010). Jeg starter med at karakterisere hvad kritisk diskursanalyse helt generelt handler om og beskriver begreber som diskurs, diskurs og magt, subjektet, analytikerens position og går nærmere ind på diskursens struktur der gør diskurser analyserbare. Jeg vil undersøge hvordan det kan være relevant baggrundsviden for en kildekritik til vurdering af mediediskursen.

3.1. Kritisk diskursanalyse

Der er mange tilgange til kritisk diskursanalyse og enhver har deres egne særlige definitioner, teorier og metoder. Grundlæggende er alle tilgange problemorienterede, interdisciplinære og eklektiske. Man er interesseret i at studere komplekse sociale fænomener der kræver multidisciplinære og multimetodiske tilgange (Wodak & Meyer, 2009: 2-3). Dette betyder at kritisk diskursanalyse beskæftiger sig med alle mulige emner, fra forskning, til medierne, politik og hverdagen. Derfor kan kritisk diskursanalyse også anses for en afdeling af kulturelle studier, der er kontekstuel, teoriledt, interventionistisk, inter- og transdisciplinær og selv-refleksiv (Jäger, 2012: 11). Indenfor tilgangene til kritisk diskursanalyse har man en fælles interesse i at de-mystificere ideologi og magt igennem undersøgelser af semiotisk data som tekst, tale eller visuelt materiale. Analytikeren tager dertil altid position og giver deres interesser til kende, men bibeholder deres videnskabelige metode og er altid selvrefleksiv over forskningsprocessen (Wodak & Meyer, 2009: 3). Kritisk diskursanalyse er et koncept af kvalitativ social- og kulturforskning der samtidig henviser til lingvistik og lingvistiske fænomener, såsom instrumenter af human- og samfundsforskningen som altid er politiske (Jäger, 2012: 10).

Kritisk diskursanalyse er politisk idet den problematiserer og gransker aktuelle og historiske diskurser. Endvidere idet den giver forslag til forbedring af samfundsmæssige problemer og i den grad den yder samfundskritik. Det handler om at tage position med baggrund i normer som demokrati, retfærdighed og menneskerettigheder mod krig, rassisme, udgrænsning, social ulighed osv. (Jäger & Zimmermann, 2010: 22-23). Sådan en kritik er ifølge Jäger og Zimmermann (2010) ikke ideologisk, fordi en ideolog altid har sin egen og absolut sandhed. Jäger & Zimmermann (2010) betegner det som den vigtigste forudsætning for kritisk diskursanalyse at ingen kan påstå at

ege sandheden og ingen kan påstå at legitimere sin magt med denne sandhed. Det betyder også at ingen ligger rigtig med sandheden. Dette er en betingelse for at finde fornuftige kompromis. Kritisk diskursanalyse er dermed også et instrument til at granske og problematisere enhver form for positivistisk reduktionisme og enhver fundamentalisme (Jäger & Zimmermann, 2010: 23).

Kritisk teori spiller også en vigtig rolle i kritisk diskursanalyse med henblik på 'det kritiske'. Begge har som formål at producere kritisk viden der muliggør en emancipation fra dominans igennem selv-refleksion. Formålet er oplysning og emancipation. Man vil ikke bare beskrive og forklare, men også fjerne bedrag og illusioner (Wodak & Meyer, 2009: 7).

Ifølge van Dijk (2009) er kritisk diskursanalyse ikke en metode men en mere et perspektiv, en position eller holdning indenfor multidisciplinære diskurs studier (van Dijk, 2009: 62). Kritisk diskursanalyse karakteriserer mere forskerne selv end deres metoder. Forskere er som regel socialpolitisk engagerede for social lighed og retfærdighed. Dette afspejler sig i deres teorier, metoder og endelige forskning hvor der ofte forskes i samfundsmæssige problemer og politiske emner (van Dijk, 2009: 63). Man er interesseret i hvordan diskurser reproducerer samfundsmæssig dominans, i form af magtmisbrug af den ene gruppe over den anden, samt hvordan den dominerede gruppe kan øge modstand mod denne magtmisbrug (van Dijk, 2009: 63). Man gå ud fra den antagelse at nogle diskurser i form af tekst og tale er uretfærdig. Det er formålet med kritisk diskursanalyse at afsløre og bekæmpe denne uretfærdighed. At kritisk diskursanalyse er problemorienteret fremfor disciplin eller teoriorienteret, betyder at denne måde at forske på forudsætter en etisk vurdering. Denne etiske vurdering afgøres via fundamentale normer som internationale menneskerettigheder for at afgøre at nogle diskurser er uretfærdige eller illegitime. Derfor kan man betegne diskurser for illegitime hvis de f.eks. bryder med de internationale menneskerettigheder. Sådant forskning kræver altid en solidaritet med de dominerede grupper (van Dijk, 2009: 63). I det følgende afsnit gå jeg nærmere ind på den Foucaultske kritiske diskursanalyse.

3.3. Foucaultsk kritisk diskursanalyse

Til redegørelsen for den Foucaultske kritiske diskursanalyse og diskursteori, går jeg primært ud fra Siegfried Jägers (2012; Jäger & Meyer, 2009; Jäger & Zimmermann, 2010) arbejder dertil, der drager fra Foucault og Jürgen Link. Med sine værker giver han en slags "værktøjskasse" til både kritisk diskurs og dispositiv analyse. Den kritiske diskursanalyse han beskriver, er kun delvist

interessere i sproget. Det handler mere om udsagn der igen er del af diskurser. Man er interesseret i indhold og forhold der kritiseres. Dette gøres uden at hævde at have den absolutte sandhed. Denne kritiske diskursanalyse yder sandhedskritik på de sandheder der menes at være objektiv og uomstødeligt lige meget om man bliver udsat for trussel eller frelse. Kritisk diskursanalyse fokuserer på historiske og aktuelle diskurser, gransker og kritiserer dem. Det giver igen muligheder til forandring. Med kritisk diskursanalyse kan protester underbygges og motiveres. Kritisk diskursanalyse er mod brugen af vold, antifundamentalistisk og er mod enhver form for menneskers magt over andre mennesker. Jägers (2012) værk omkring kritisk diskursanalyse skal ses som et manifest mod fejhed og skal opmuntre til modstand mod uretfærdigheder, undertrykkelse osv. (Jäger, 2012: 8-9).

Kritisk diskursanalyse der baserer på Foucaults diskursteori kredser om følgende spørgsmål, der er ret interessant i forhold til kildekritikken, da det handler om hvad der er gyldig og sand viden. Kritisk diskursanalyse har derudover en interesse i hvordan viden formidles og hvilken indflydelse denne viden har på individet og samfundet:

- *Hvad er gyldig viden på et bestemt tid og sted?*
- *Hvordan fremkommer denne viden og hvordan formidles det?*
- *Hvilken funktion har denne viden for at influere subjekter?*
- *Hvilke konsekvenser har denne viden for samfundet?* (Jäger & Maier, 2009: 34)

Hvordan defineres så viden? Alt indhold i den menneskelige bevidsthed, som alle meninger til interpretation og skabelse af deres omgivelser kan betegnes som viden. Dette viden stammer fra de diskursive omgivelser man er forbundet med igennem livet. Det medfører at viden er konditioneret og afhængig af tid og sted. Med diskurs og dispositivanalysen vil man identificere denne viden der er indeholdt i diskurser og dispositiver og hvordan disse er tilknyttet til viden og magt relationer der skal kritiseres (Jäger & Maier, 2009: 34-35). Det er målet med kritisk diskursanalyse at analysere hvad der siges og kan siges i et samfund på et bestemt tidspunkt. Man vil afsløre igennem hvilke midler og teknikker diskursen bliver begrænset og limiteret. Endvidere vil man afsløre modsigelser indenfor diskurser, hvilke begrænsninger er der med henblik på hvad der kan siges og gøres, samt midlerne dertil der gør visse udsagn være tilsyneladende uomstødelige (Jäger & Maier, 2009: 36).

3.3.1. Diskursbegrebet

Definitionen på diskurs er hos Foucault og Link tæt knyttet til magtbegrebet. Sædvanligt defineres diskurser ofte som social praksis. Det er en ofte brugt definition af diskurs: ”*CDA sees discourse – language use in speech and writing - as form of 'social practice'*” (I Wodak & Meyer, 2009: 6). Men diskurser er ikke bare social praksis, diskurser er også et middel til at udøve magt. Diskurser udøver magt i samfundet idet de regulerer måder at tale, tænke og handle på, som man kan se ud fra de definitioner for magt og diskurs af Link og Foucault. Jürgen Link definerer diskurs som følgende: ”*an institutionalized way of talking that regulates and reinforces action and thereby exerts power*” (I Jäger & Maier, 2009: 35). Det er altså en institutionaliseret måde at tale på der har en indflydelse på hvordan der handles på og derigennem udøver magt. Denne definition ligger meget tæt på Foucault’s definition af magt: ”*a whole series of particular mechanisms, definable and defined, that seem capable of inducing behavior or discourses*” (I Jäger & Maier, 2009: 35). Det er centralt for Foucault at undersøge hvordan produktionen af diskurser og deres viden er tilknyttet magt relationer. For at forstå forholdet mellem diskurs og magt skal man først forstå forholdet mellem diskurs og realitet (Jäger & Maier, 2009: 36).

3.3.2. Diskurs og magt

Diskursteorien er en materialistisk teori, hvor diskurser anses som noget materielt og reelt. Det er diskurser der skaber og muliggør en samfundsmæssig realitet. Derfor er diskursteorien ikke en idealistisk teori hvor man beskæftiger sig med ideer, men en teori der fokuserer på materielle realiteter. Diskurser er en samfundsmæssig middel til produktion, da de er med til at producere subjekter og realiteten, det er ikke bare ideologi. På den anden side er det subjekter der som en slags co-producenter er med til at skabe diskursen og dermed realiteten. Med diskursanalysen er man bl.a. interesseret i denne vedvarende produktion af realiteten igennem subjekter (Jäger & Maier, 2009: 36-37). Når man taler om magt og diskurs, kan man tale om både magten *af* diskurs og på den anden siden magten *over* diskurs.

Magt *af* diskurser ligger for det første i at den kan afgrænse hvad der kan siges og ikke kan siges af udsagn i et samfund. For det andet bestemmer diskurser hvordan samfundet interpreterer virkeligheden og organiserer dermed samfundets diskursive og non-diskursive praksis i form af tale, tænkning og handlen. Diskurser former det individuelle og massernes bevidsthed. Og det er bevidstheden der igen bestemmervores handling der igen skaber materialiseringer. Det betyder at

diskurser bestemmer det individuelle og kollektive skabning af virkeligheden (Jäger & Maier, 2009: 37). Som Jäger og Maier (2009) konkluderer:

”Discourses exert power because they transport knowledge on which collective and individual consciousness feeds. This knowledge is the basis for individual and collective, discursive and non-discursive action, which in turn shapes reality.” (Jäger & Maier, 2009: 39)

Selv om man kan sige at subjekter er med som co-producenter til at skabe diskurser, har man i diskursteorien overordnet det syn at det er diskurser der skaber subjektet. Subjektet er kun interessant som produkt af diskurser, hvor igen magten af diskursen ligger i (Jäger & Maier, 2009: 38).

Vedrørende effekten af diskurser er det vigtigt at skelne mellem effekten af en tekst og effekten af en diskurs. En tekst har kun en minimal effekt, mens en diskurs har en vedvarende effekt. Det der gør at en diskurs kan have en vedvarende effekt er dens kontinuerlige gentagelse af bestemte indhold, symboler og strategier der på lang sigt etablerer sig som fast viden. Den enkelte kilde eller tekst er derfor mindre vigtig, afgørende er den konstante gentagen af udsagn, som Victor Klemperer fandt ud af i sine studier af Nazist-sproget (Jäger & Maier, 2009: 38).

Magten *over* diskurs gå ud på at privilegerede individer, grupper og institutioner kan have indflydelse på diskurser, men det er ikke muligt at have fuld kontrol over en diskurs, da alle er med til at co-producere diskurser i en bestemt retning. Afgørende for den indflydelse magtfulde aktører kan have på diskurser er finansielle midler og adgang til medier (Jäger & Maier, 2009: 38-39). Det er her hvor magtfulde aktører kan indvirke på en diskurs for at tjene særlige interesser. Det kan også være ejerskabsforhold og finansiering af medier der kan have indflydelse på hvordan et medie har indflydelse på en diskurs igennem bestemte diskursive positioner (Chomsky & Herman, 2002).

Jeg vil uddybe aspektet om magten *af* og *over* diskurs med nogle pointer af van Dijk (1995) med bl.a. et koncept om *mind control* der kan illustrere det særligt godt. Det er som regel eliten har mest adgang til samfundets indflydelsesrigeste og betydende diskurser igennem deres positioner og funktion. Deres kontrol over og adgang til samfundets diskurser er med til at reproducere deres magt, i forskellige kommunikative situationer. Denne kontrol kan være legalt eller moralsk illegitim og ville dermed være i fokus af kritisk diskursanalyse (van Dijk, 1995: 20):

"... the elites have access to and control over a vast array of both informal as well as public and institutional forms of text and talk. Politicians have control over, e.g. governmental and parliamentary discourse, and preferential access to the mass media. Journalists have control over mass media discourse, and preferential access to a host of other forms of official text and talk, such as press conferences, press releases, reports and so on. Scholars control academic discourse, such as lessons, textbooks, courses and scholarly publications. Corporate managers control decision making ..." (Van Dijk, 1995: 20).

Disse kontrolmekanismer udvider sig til tekst og kontekst. Kontekst kontrol kan være f.eks. at sætte en agenda. Diskursiv kontrol rækker ud over alle dimensioner af tekst og tale, som sprogbrug, genre, emner, grammatik, retorik, osv. Denne magt kan bruges til censur, intimidering, og indskrænke friheden af andre deltagere. For at afsløre disse strategier til diskursiv dominans bruges kontekst og tekstanalyser (van Dijk, 1995: 21). Denne adgang og kontrol over diskurs er en form for social / samfundsmæssig magt. Adgang til den offentlige diskurs og dens egenskaber som f.eks. emne, har en indflydelse på menneskers bevidsthed (mind). Magtfulde aktører har derfor ikke kun kontrol over kommunikation men også indirekte over folks bevidsthed (van Dijk, 1995: 21).

Generelt har nyheder, politisk propaganda, religiøst materiale, reklame, akademiske artikler osv. alle indflydelse på modtagerne da de ændre holdninger og giver ny viden. Dette kan betegnes som en form for *mind control*, da det ændrer modtagernes bevidsthed. Hvordan modtagerne bliver påvirket er selvfølgelig forskellig og afhænger af deres baggrundsviden og holdninger om givne emner og diskurser. Alligevel kan modtagere blive løget for og blive manipuleret. Folk kunne mangle adgang til alternative medier, viden om diskurser, have utilstrækkelig viden til at kunne bedømme diskurser for at kunne afsløre løgn og bedrag. Magtfulde aktører kan i det mindste kontrollere dele af modtagernes bevidsthed. Med kritisk diskursanalyse vil man afsløre hvis denne indflydelse og kontrol er social eller moralsk illegitim (van Dijk, 1995: 22): *"when powerful speakers self-servingly control the minds of others in a way that is of interest to the powerful."*

3.3.3. Subjektet

Det blev allerede nævnt som en del af magten af diskurser at det er diskurser der skaber subjektet. Som Foucault siger: *"diskurs er ikke et tænkende, vidende, talende subjekts majestætiske udfoldelse"*. Steinar Kvale udtrykker det på en anden måde: *"Selvet bruger ikke længere sproget til at udtrykke sig selv; der er snarere sproget der udtrykker sig igennem personen. Det individuelle*

selv bliver et medium for kulturen og dens sprog” (I Jørgensen & Phillips, 1999: 24). Man nægter ikke subjektet. Man har det syn at subjektet er en del af diskurser og er ikke en entitet der står udenfor diskursen. Derfor er subjektet decentreret. Det er ikke en autonom entitet for sig selv der er udelukket fra den diskurs-historiske kontekst. Subjektet bliver præget af diskurser, men er samtidig med til at skabe diskurser (Jäger & Zimmermann, 2010: 50)

Vedrørende subjekt-begrebet blev Foucault særlig præget af sin lærer Louis Althusser. Althusser havde en struktur-marxistisk tilgang med vægt på subjektet, ideologi og en interpellationsproces. Ideologi forstås som et repræsentationssystem der skjuler de sande relationer imellem folk og giver i stedet imaginære relationer til hinanden og den sociale formation. Igennem ideologi bliver reelle relationer uigennemskuelige. Det er en forvrængning af virkeligheden. Ifølge Althusser er alle aspekter af det sociale styret af undertrykkende statsapparater som politiet og ideologiske statsapparater som massemedierne (Jørgensen & Phillips, 1999: 24-25). Interpellation er en proces hvor der igennem sproget gives en social position til individet og bliver dermed til et ideologisk subjekt. Jørgensen og Phillips (1999) illustrerer dette med et eksempel om offentligt informationsmateriale om sundhed. Her bliver læseren interPELLERET eller givet rollen som forbruger. Det betyder at forbrugeren er selv ansvarlig for dens sundhed. Dermed bliver man til et ideologisk subjekt der reproducerer forbrugerismens ideologi. Det medfører en accept af at problemer konstrueres som personlige problemer, fremfor at det handler om offentlige problemer der kræver kollektive løsninger (Jørgensen & Phillips, 1999: 25).

3.3.4. Analytikerens position

Det er formålet med kritisk diskursanalyse at yde kritik på diskurser og det medfører at man skal indtage en politisk og etisk position. Dette blev stærk kritiseret og betegnet for partisk og uvidenskabeligt. Klaus Zimmermann har beskæftiget sig med dette spørgsmål og slutter med at et objektivt syn på diskurser er en erkendelsesteoretisk umulighed, og der slet ikke findes en objektiv sandhed, tilhører det til diskursanalysen at blotlægge ens position. På den måde at man senere kan se på analysen og dens fremgangsmåde og sammenligne det med positionen (Jäger & Zimmermann, 2010: 100). Som diskursanalytiker er man endvidere i den position at man altid bevæger sig indenfor diskurser. Man kan kun kritisere diskurser indefra og aldrig udefra (Jäger & Zimmermann, 2010: 73).

3.4. Metoder til kritisk diskursanalyse

I dette afsnit vil jeg komme ind på metoder til kritisk diskursanalyse med fokus på medie- og nyhedsdiskurs, samt dets applikationer i en kildekritisk sammenhæng. Hvordan kunne en kildekritisk metode, der er baseret på kritisk diskursanalyse se ud, er spørgsmålet. Interessant er for det første at Foucaults værk, som sin diskursteori skal bruges som en slags ”værktøjskasse” til adskillige formål i ethvert fagområde. Man kan tage hvad man kan bruge til ethvert formål:

” I would like my books to be a kind of tool-box which others can rummage through to find a tool which they can use however they wish in their own area.... I would like the little volume that I want to write on disciplinary systems to be useful to an educator, a warden, a magistrate, a conscientious objector. I don't write for an audience, I write for users, not readers. “ (Foucault, 1974).

Dette gør det relevant at spørge sig hvorvidt noget af det kan bruges til kildekritik. Kritisk diskursanalyse er ikke en bestemt metode der kan bruge mekanisk til at komme til resultater. Metoder skal altid tilrettelægges forskningsspørgsmålet og materialet der arbejdes med. (Jäger & Maier, 2009:56). Men som udgangspunkt gå jeg ud fra en speciel metode til kritisk diskursanalyse og ser hvad der kan bruges. Før man skal komme til selve analysen er det vigtigt at afklare den grundlæggende terminologi der skal bruges. Denne terminologi til den kritiske diskursanalyse kan sammenfattes som diskursens struktur. Dette gør diskurser første gennemskuelige og analyserbar (Jäger, 2012: 79). I det følgende afsnit gå jeg ind på de vigtigste elementer af diskursens struktur. Derefter beskriver jeg metoden til analysen.

4.2.1. Diskursens struktur

- **Diskursstreng** (emner): En diskursstreng er generelt set en betegnelse for det givne emne man beskæftiger sig med. Diskurser der handler om det samme emne kan betegnes som diskursstreng. Diskursstreng har en diakronisk og synkronisk dimension. I den synkrone analyse, fokuseres der på alt der bliver sagt og er sigbart på et bestemt tidspunkt. Igennem en såkaldt synkronisk indskæring i en diskurs kan man fokusere på bestemte tidspunkter, som på en bestemt diskursiv begivenhed. Disse indskæringer kan sammenlignes og dermed bidrage med viden om diskursers udvikling over tid. En synkronisk indskæring har altid et diakronisk aspekt fordi alle emner har et punkt hvor de er opstået, en genesis. Når man

undersøger et emne skal man altid tage hensyn til dens historiske udvikling og dertil kan man analysere emnet fra dets opståen (Jäger & Maier, 2009: 46).

- **Diskursplaner og sektorer** (domæne, genre & materiale): Diskursplaner og sektorer handler om det domæne eller genre man befinder sig i, samt det materiale man analyserer. Diskursplaner kan være videnskaben, politik, medierne, uddannelse, hverdag, erhvervslivet osv. Det er som en lokalisering i samfundet, hvorfra der kommunikeres på en eller anden måde. Ofte har forskellige diskursplaner indflydelse på hinanden og er relateret til hinanden. Det er især tilfældet i mediediskursen når der tages diskursfragmenter op fra andre diskursplaner som videnskab og politik. Medierne har igennem sensationalisme og populisme en stor indflydelse på hvad der kan siges og gøres i det politiske liv, samt hverdagslivet. En diskursplan kan opdeles efter sektorer. En diskurssektor er i grunden de forskellige medier og dokumenttyper der bruges (Jäger & Maier, 2009: 46).
- **Diskursfragmenter** (tekster / kilder): Diskursfragmenter er de enkelte tekster eller dele af en tekst der handler om et emne der udgør en diskursstreng. Et diskursfragment eller tekst kan handle om flere end et emne og betegnes derfor for fragmenter (Jäger & Maier, 2009: 47).
- **Diskurspositioner** (ideologi): Den diskursive position er ensbetydende med den ideologiske position som subjekter, individer, grupper og institutioner har om et emne. Det er fra denne position der deltages i og evalueres diskurser. Det kan f.eks. være medierne der indtager diskursive positioner som afsløres igennem deres rapportering. Alle subjekter udvikler deres egne diskursive positioner i løbet af deres liv fordi man er tilknyttet forskellige diskurser. Det er formålet med kritisk diskursanalyse at afsløre forskellige diskursive positioner. Viden om diskursive positioner af politikere eller aviser er delvis almen viden, f.eks. om en avis er højre, venstre, eller konservativ orienteret. Ud fra et diskursteoretisk perspektiv tæller selvbeskrivelser om ens diskursive position ikke meget. F.eks. gælder det som umuligt hvis en avis betegner sig som uafhængig eller upartisk (Jäger & Maier, 2009: 49-50).

- **Diskursive begivenheder og diskursiv kontekst:** Som diskursive begivenheder tæller kun begivenheder der få særlig stor opmærksomhed i medierne og politikken. Det er vigtigt at identificere diskursive begivenheder da disse kan have stor indflydelse på diskursers udvikling og politiske beslutninger. Endvidere er det vigtigt til analysen af diskursstreng, fordi diskursive begivenheder afslører den diskursive kontekst som en diskursstreng hænger sammen med (Jäger & Maier, 2009: 48-49).
- **Diskursive begrænsninger:** Diskursive begrænsninger handler om hvad der kan siges og ikke siges af udsagn. Det er grænsen for hvad der kan siges. Med retoriske strategier kan der begrænses hvad der kan siges som f.eks. igennem direkte anbefalinger, relativering, bagtalelse, hentydelser og implikaturer. Det medfører at nogle udsagn ikke kan siges uden at medføre negative sanktioner (Jäger & Maier, 2009: 47).
- **Diskursive sammenknytninger:** Man kan tale om diskursive sammenknytninger, når en tekst handler om flere diskursstreng eller emner der som regel er knyttet til hinanden. En tekst kan handle om flere emner med lige dækning, eller kan handle mere om et emne og i mindre grad om andre emner (Jäger & Maier, 2009: 47).
- **Kollektive symboler:** Kollektive symboler er kulturelle stereotyper eller topoi som alle i samfundet er bekendt med. Disse giver et spektrum af billeder hvorudfra man konstruerer et billede af virkeligheden. Det er igennem kollektive symboler, at vi interpreterer virkeligheden og bliver interpreteret for os, f.eks. igennem medierne (Jäger & Maier, 2009: 47-48).

3.4. Delkonklusion: Kritisk diskursanalyse og kildekritik

Spørgsmålet er nu, hvorfor er kritisk diskursanalyse relevant som informationskompetence og til kildekritik? Vedrørende informationskompetence blev der før nævnt at det indebærer socialt ansvar at være informationskompetent og at det er en sociopolitisk færdighed. Forskere i kritisk diskursanalyse er som regel socialpolitisk engagerede og beskæftiger sig med samfundsmæssige problemer og giver forslag til forbedring.

Det Informationsvidenskabelige Akademi

Kandidatuddannelsen: Informationsvidenskab og Kulturformidling

Kildekritisk, til vurdering af medierne, er kritisk diskursanalyse relevant da man undersøger tekst, tale og visuelt materiale. Det særlige ved brugen af kritisk diskursanalyse er at den er som nævnt samfundskritisk orienteret. Man forholder sig til normer som demokrati, retfærdighed og menneskerettigheder og er imod krig, rassisme, udgrænsning og social ulighed. Det ville altså fremstille en kildekritik der inkluderer en etisk og politisk bevidsthed. Man skal som kritisk diskursanalytiker altid tage en politisk og etisk position.

Når man går nærmere ind på Foucaults kritisk diskursanalyse kan man se at det er relevant baggrundsviden til f.eks. at vurdere medierne. Indenfor Foucaults diskursteori, er man interesseret i hvad der er gyldig og sand viden, samt hvordan denne viden formidles og hvordan den har indflydelse på individet og samfundet. Man er også interesseret i hvordan der tages indflydelse (f.eks. begrænsning) på diskurser igennem forskellige midler og teknikker der skal afsløres.

At diskurser er et vigtig og interessant fokus for at være kildekritisk viser selve diskursbegrebet der er tilknyttet til magt, da diskurser er med til at regulere måder at tale, tænke og handle på og dermed udøves magt over samfundet. I den senere analyse er man interesseret i f.eks. hvordan kilder muligvis har indflydelse på diskurser, når man ser på intentionen bag en artikel.

Man kan både tale om magten *af* diskurser og *over* diskurser. Magten *af* diskurser ligger i at den former individuelt og kollektiv (massernes) bevidsthed. Magten *over* diskurser har de privilegerede individer og grupper der f.eks. har adgang til medierne og kan dermed have indflydelse på diskurser og samtidig folks bevidsthed. Derfor er det som det nævnes senere vigtig at lave autoritets og redaktionschecks for at vurdere f.eks. en avis artikel. Det diskursive perspektiv er endvidere relevant til kildekritik, da en enkel kilde kun har en minimal effekt og det er diskursen der kan have vedvarende effekter.

Med henblik på metoder til kritisk diskursanalyse findes der ikke én rigtig metode, men den skal altid tilrettelægges forskningsspørgsmålet og materialet der undersøges. Til denne opgave har jeg blot udvalgt en bestemt tilgang der kunne være egnet til vurderingen af medierne i en kildekritisk kontekst.

Diskursens struktur er den terminologi der gør diskurser analyserbare og kan danne en vigtig tilgangsmåde for at forholde sig kildekritisk til vurdering af medierne. Man skal forholde sig til et emne, et domæne (f.eks. medierne), de enkelte kilder og diskursive positioner m.m.

Kapitel 4: Mediediskurs og dens analyse

I dette kapitel karakteriserer og afgrænser jeg mediediskursen. Det indebærer en beskrivelse af magtstrukturer i medierne. Derefter viser jeg en tilgang til dens analyse der baserer på tilgangen til kritisk diskursanalyse der blev beskrevet i foregående kapitel. Det er en analysemetode der baserer på tilgangen af Jäger (2012; Jäger & Meyer, 2009; Jäger & Zimmermann, 2010). Det er formålet at undersøge hvor relevant analysemetoden er i en kildekritisk kontekst til vurderingen af medierne.

4.1. Mediediskurs

Med mediediskursen mener jeg stort set alle nyheds- og politikformidlende medier. Mediediskursen er en diskursplan hvori der optræder diskurser der kan blive forandret, bearbejdet og endda udelukket. Netop fordi det er et massemedie og har en stor effekt på masserne, er denne særlig interessant for den kritiske diskursanalyse. Som analysegenstand har man i DISS (Duisburger Institut für Sprach- und Sozialforschung) f.eks. inddraget presstekster i undersøgelser af højreekstremisme og racisme. Til undersøgelser af indvandrers- og asyl diskurs, samt til politiske konflikter har man undersøgt hegemoniale printmedier. Hegemoniale printmedier er de medier der formerer dominante diskurser, dem der giver tydingen af samfundets virkelighed, legitimerer politiske beslutninger, bidrager til normalisme igennem offentliggørelse af data, grafer, holdningsundersøgelser osv. Medierne informerer ikke kun, men som vi har set ved magten af diskursen, også formerer bevidsthed. Endvidere kan selvfølgelig og skulle egentlig også inddrages visuelle og digitale medier til kritisk diskursanalyse (Jäger & Zimmermann, 2010: 84-85). Mediediskursen er interdiskursiv da der regelmæssigt inddrages diskursfragmenter fra andre diskursplaner som den politiske diskurs, videnskabelige specialdiskurser og hverdagsdiskursen. Derfor er adgangen til massemedierne et aspekt af magten over diskursen (Jäger & Zimmermann, 2010: 85). Medier er ret ensartede, da de f.eks. er afhængige af de store nyhedsbureauer. At de hegemoniale medier er så homogene har konsekvenser for deres analyse. Det handler ikke kun om at udarbejde bestemte diskursstrenger (emner) i medierne, men man analyserer med kritisk diskursanalyse især hvordan diskursstrenger bliver repræsenteret. F.eks. hvilke diskursive positioner et medie har om et emne, der igen er afhængig af redaktionens politiske holdninger (Jäger & Zimmermann, 2010: 85-86).

4.3. Magt-strukturer i medierne

Jeg vil i dette afsnit nærmere eksemplificere og konkretisere magt-strukturer i medierne og dermed vise relevansen af kritisk diskursanalyse der går udover checklistemetoden og komparative metoder som sammenligning og verifikation. Samtidig kan der senere ses hvorvidt kritisk diskursanalyse endvidere kan påvise og gå ind på disse magt-strukturer. Jeg vil beskrive magtstrukturer med Merkelsen (2007). Merkelsen (2007) giver i ”*Magt og Medier*” en beskrivelse af magt-strukturer i medierne, hvor han viser tre perspektiver på mediemagt som magten bag medierne (ejerskabets magt), magten rundt om medierne (kildernes magt) og magten fra medierne (journalisternes magt)(Merkelsen, 2007: 53). Enhver af dem kan igen anskues fra tre perspektiver som magt som besiddelse, et strukturelt perspektiv og diskursiv magt.

4.3.1. Ejerskab

Ejerskabet kan betegnes som magten bag medierne. Der er et demokratisk ideal om at ejerskabet ikke har nogen indflydelse på det redaktionelle indhold af en avis. Det indebærer også at pressen er fri og uafhængig fra økonomiske eller politiske interesser for at denne kan udøve deres rolle som vagthund og fjerde statsmagt (Merkelsen, 2007: 53-54). Ejerne kan have direkte og indirekte indflydelse på det redaktionelle indhold. Ved den direkte indflydelse kan ejeren medbestemme det redaktionelle stof, men burde ikke overtræde gældende normer for denne slags indflydelse. Set ud fra et besiddelsesperspektiv er det oplagt at man som ejer af medierne skulle kunne yde indflydelse over sin ejendom. Der er dog tilfælde hvor journalisterne har redaktionel frihed. Det betyder at ejeren ikke kan få journalisten til at gøre det han vil. Den indirekte indflydelse går ud på at ejerne har en stor indflydelse på ansættelsen af mediernes ledere og kan dermed udvælge personale der tjener de ønskede interesser (Merkelsen, 2007:54).

Endvidere beskriver Merkelsen (2007) forholdet mellem samfundsmæssige strukturer og ejerskabet. Ifølge det marxistiske magtbegreb er det ejerne som kapitalister der spiller en væsentlig rolle til at opretholde undertrykkende magt-strukturer i samfundet. Der er tale om magt-strukturer der har indflydelse på samfundet, medierne og befolkningen. Et eksempel på sådan en magt-struktur er markedsøkonomien som Habermas henviser til. Markedsøkonomien yder indflydelse på mediernes funktion som forum for den offentlige mening. Medierne skal sørge for at tjene nok penge til ejerne og samtidig give rum til en fri og offentlig debat. Hvis det ikke længere tjenes nok, vil økonomien prioriteres og det vil give udspil på det redaktionelle indhold. Kritikken fra den kritiske teori går ud

på at det ikke er en enkel aktør der udøver magt, men at det hovedsageligt er magt-strukturer af det kapitalistiske samfund der er problemet (Merkelsen, 2007:55).

Medier udøver en diskursiv magt eller definitionsmagt ved at opretholde samfundets værdier og normer og rapportere afvigelser af dem. Også journalisterne selv er underlagt en diskursivmagt af medievirksomhederne. Dette kommer til udtryk igennem medievirksomhedernes medarbejderkultur hvor igennem ejer og ledelse udøver diskursiv magt på journalisterne. Den diskursive magt kan identificeres igennem måden et medie definerer sig selv, om den f.eks. er borgerlig eller en kulturradikal avis (Merkelsen, 2007:56). Journalisterne er altid nød til at tilpasse sig avisernes normer og værdier. Det er forskellig at være journalist hos Information, Politikken eller Ekstra Bladet. Det er altid avisens profil der er afgørende. Hvis en journalist vinkler sine historier på en upassende måde, bliver sine artikler afvist og journalisten burde tilpasse sig avisens normer (Merkelsen, 2007:56).

4.3.2. Kilder

Magtbalancen imellem kilder og journalister er ifølge Merkelsen (2007) i den sidste tid tippet i kildernes favør. Det gælder især for de professionelle kilder. Det er dem der hyppigst optræder i medierne, ved hvordan medierne arbejder og har et professionelt pressekorps. Det kunne f.eks. være politikere og deres spindoktorer. Ikke professionelle kilder har mindre chance for at komme til orde og der er en fare for at alternative synspunkter ikke formidles igennem medierne (Merkelsen, 2007:57).

Set ud fra et besiddelsesperspektiv ligger kildernes magt i den viden de kan levere og medierne skal leve af. Viden der er den vigtigste besiddelse af kilderne. Som regel optræder kilder som autoriteter med ekspertstatus. De anses for autoriteter fordi de repræsenterer en masse mennesker som f.eks. igennem interesseorganisationer og udøver derigennem politisk og økonomisk magt. En anden slags kilder er konsekvens eksperter. Det er almindelige borgere der skal leve med politiske beslutninger og tjener som case eksempler fra befolkningen. Mere og mere leverer institutionelle kilder som interesseorganisationer disse konsekvens eksperter (Merkelsen, 2007:58).

Ifølge Mills teorier om magtelite er magtelite sammensat af repræsentanter fra erhvervslivet, militær og politik og det er dem man ser mest i nyhederne. Det er ifølge Mills ikke en "sammenspist" elite. Alle har deres egne særinteresser og lige adgang til at gøre deres indflydelse gældende. Det er en vigtig pointe at medierne vælger aktører som kilder der i forvejen er magtfulde

(Merkelsen, 2007:58). Kilderne har magt til at få journalisten gøre noget som han ellers ikke ville have gjort. Ligesom redaktionen kan få journalisten til at behandle stoffet på en bestemt måde, så kan kilderne gøre det samme. Det kan gøres på en indirekte måde ved at afvise at tale med en journalist og ”lægge ham på is” eller på en direkte måde ved at stille betingelser og særlige vilkår for at medbestemme i journalistens historie (Merkelsen, 2007: 58-59).

Aktører der repræsenterer magtfulde virksomheder, organisationer eller myndigheder kan også udøve magt over journalisten. Det er strukturmagten der er afgørende for kildernes magtudøvelse. Der er overordnede samfundsstrukturer der bevirker at journalisten ikke bare kan vælge en anden kilde hvis han bliver afvist, på grund af en vis afhængighed. Der er disse magtstrukturer i samfundet der fører til at aktører der i forvejen er magtfulde bliver favoriseret. Ifølge Habermas er derfor pressens funktion som forum for den offentlige mening blevet undergravet af markedsøkonomien. Det er ikke kun ejerne der gør krav til økonomisk forrentning til journalisterne. Pr-bureauer hjælper til at bruge pressen til strategiske fordele. Man anser pressen ikke som forum for dialog til gensidig forståelse, men som et instrument til magtudøvelse (Merkelsen, 2007: 60).

Kilder udøver diskursiv magt både over befolkningen og journalisterne. Det første ved at optræde som autoriteter der igennem medierne definerer hvad der er normalt og ikke normalt. Det handler om en åbenlys definitions eller diskursiv magt. Den diskursive magt der udøves over journalisterne går ud på at pr-industrien udøver en stor indflydelse på det journalisters arbejde. Det hænger sammen med at en stor del af journalisters arbejde halvfabrikata leveret fra pr-branchen, hvor det i forvejen er svært at vurdere indholdets kvalitet og validitet pga. en overflod af informationer. Kilderne kan igennem pr-branchen overtage mediernes definitionsmagt (Merkelsen, 2007: 60).

4.3.3. Journalister

Med henblik på journalisters magt er det vigtigt at fremhæve at deres magt ikke alene er deres egen, men at journalisten allerede er et instrument for andre magtudøvere (Merkelsen, 2007: 61). Det er allerede kilderne, redaktionen, ejerskabet og avisens normer der har en indirekte indflydelse på journalister og samtidig medieforbrugerne.

Ud fra et besiddelses perspektiv på mediernes magt, viser Merkelsen (2007) at medierne har brug for forskellige slags viden. Medierne har for det første brug for viden som de kan få af kilderne. Desuden har medierne brug for en viden om hvordan man bedriver en medievirksomhed, for ikke at gå fallit. Endvidere har journalisterne brug for specialviden om deres stofområde og viden til at

vurdere kildernes kvalitet hvor journalisten kan sjældent overstige kildernes vidensniveau. Men derimod kan journalistens vidensniveau nemt overstige brugernes, hvori der ligger en vis magt. Massemedierne forsyner samfundet med informationer, som det ikke kan lade sig gøre på andre måder. Samfundet er afhængigt af de informationer den får af massemedierne. Som Niklas Luhman skriver: *"Hvad vi ved om vores samfund, ja om den verden, vi lever i, ved vi fra massemedierne."* (Merkelsen, 2007: 61). Medierne og journalisterne har også en vis magt over befolkningen, politikere, erhvervsledere og andre aktører, fordi de kan få dem, ifølge en model fra Dahl, til at gøre ting de ellers ikke ville have gjort. Merkelsen (2007) giver dertil et eksempel om asylansøgere i Danmark fra 2004. Det handler om at udlændingestyrelsen var meget tilbageholdende med at give asyl til folk, undtagen i de tilfælde hvor medierne tematiserede styrelsens afgørelser og asylsøgere fik alligevel asyl. Det er godt eksempel på mediernes rolle som vagthund. Hvor medierne kan tematisere problemer i samfundet og får politikere til at handle.

Indtager man et strukturelt perspektiv har medierne en vigtig rolle, da medierne præger samfundets strukturer igennem deres diskursive magt. Det er et af mediernes vigtigste funktioner at opretholde, bevare og korrigere samfundets magt-strukturer (Merkelsen, 2007: 62).

Mediernes diskursive magt ligger i at de kan definere samfundets normer. Befolkningen er afhængig af at kende samfundets normer ved at modtage informationer fra medierne. Det er vigtigt at gennemskue samfundets normer og at kunne leve op til dem. Ellers bliver det svært som man for eksempel kan se ved dårligt integrerede indvandrere (Merkelsen, 2007: 63).

Det sidste vigtige aspekt af mediernes og journalisternes magt ligger i det man kalder for tavshedsspiralen. Det er et fænomen hvor medierne ikke tematiserer et emne eller et perspektiv om et emne der fører til at befolkningen tænker at der er konsensus om et emne hvor der i virkeligheden er en konflikt (Merkelsen, 2007: 64).

4.3. Analysen

I det følgende afsnit giver jeg en præsentation af metoden til en kritisk diskursanalyse som det gives af Siegfried Jäger (2012; Jäger & Meyer, 2009; Jäger & Zimmermann, 2010) specielt til mediediskursen. Derunder er der en finanalyse der fokuserer på den enkelte tekst. Det er her det bliver interessant for kildekritikken med hvordan man evaluerer eller interpreterer den enkelte kilde. Jeg vil se på hvilke dele af analysemetoden kan bruges til kildekritik. Jäger & Meyer (2009) skitserer en struktur til analysen i følgende skridt:

1. Valg af Emne
2. Valg af diskurs plan og sektor
3. Forberedelse af materiale
4. Analyse
  - a. Strukturel analyse af en diskursstreng
  - b. Detalje-analyse af enkelte tekster
  - c. Synoptisk analyse / Helhedsanalyse

Det første punkt er emnet der skal vælges. I en introduktion redgøres for emnet og rationale for projektet. At vælge et emne betyder at vælge et fænomen af interesse, samt en diskursstreng der skal blive undersøgt. Diskursstrengen er afgørende for det materiale der skal analyseres (Jäger & Meyer, 2009: 52). Man skal være opmærksom på at en forskningsgenstand eller et fænomen der skal undersøges altid kan tilhøre flere diskursstreng. F.eks. i et projekt der undersøger racisme i medierne skal man vælge hvilke diskursstreng der skal fokuseres på. Det forudsætter at man har en bestemt forståelse af racisme. Derudfra kan man vælge de diskursstreng der kunne være mest relevant. Med henblik på racisme kunne diskursstreng som indvandring, flygtninge eller asylsøgning være interessant at analysere (Jäger & Meyer, 2009: 52).

Det næste punkt er diskursplanen og sektoren der skal vælges og karakteriseres. Det kunne f.eks. være medierne, politikken eller videnskaben. Derunder skal der også redegøres for diskurs sektorer og dets valg skal begrundes. Det kunne være at det fænomen man er interesseret i bliver særlig interessant behandlet i bestemte sektorer, eller tidligere forskning har manglet et fokus på bestemte sektorer (Jäger & Meyer, 2009: 52). Det er også en mulighed at undersøge flere diskursplaner samtidig. Det skal være særlig interessant med henblik på hvordan disse interagerer med hinanden og regulerer massernes bevidsthed (Jäger & Meyer, 2009: 53).

Det sidste punkt før analysen er forberedelsen af materialet. Undersøger man eksempelvis print-aviser, skal valg af bestemte aviser og tidsperioder afgrænses og begrundes. Der skal gives en karakterisering af aviserne, som f.eks. deres politiske orientering, målgruppe, læsertal osv. (Jäger & Meyer, 2009: 53).

4.4. Strukturel analyse

Til den strukturelle analyse af en diskursstreng er det nødvendigt at gennemgå en slags checkliste med flere punkter igennem flere gange i forskningsprocessen, som en cyklus. Disse kan modificeres efter behov og skal ikke følges dogmatisk (Jäger & Meyer, 2009: 53). De enkelte punkter er følgende:

1. En liste med alle relevante artikler med bibliografiske informationer, omhandlende emner, genre, sektion og andre særlige karakteristika.
2. Som næste punkt samles særlig karakteristika af artikler som illustrationer, layout, kollektiv symboler, argumentation, vokabular og deres betydning for emnet. Det er formålet at se hvad der er typisk for aviserne. Det er et vigtigt punkt til den senere detalje-analyse hvor der skal udvælges og undersøges typiske artikler.
3. Underemner identificeres og inddeles i grupper. Et godt eksempel der illustrerer dette er stamcelle forskningen der kan inddeles i underemner som ”fordele”, ”omkostninger”, ”retslige aspekter”, ”etiske aspekter” osv. af stamcelle forskning.
4. Det næste punkt vedrører spørgsmålene i hvilken frekvens grupper af underemner dukker op. Hvilke fokuseres på og hvilke ignoreres?
5. I en diakronisk analyse kan undersøges hvordan underemner behandles over tid. Bliver de behandlet hyppigere på bestemte tidspunkter? Her kunne det også være relevant at se på om også diskursive begivenheder spiller en rolle.
6. Identificering af diskursive sammenknytninger: Som eksempel kunne Stamcelleforskningen være sammenknyttet med diskursstrengene som etik, erhverv eller medicin (Jäger & Meyer, 2009: 53-54).

Afslutningsvis kombineres og interpreteres resultaterne sammen. Der kan nu gives et bud på den diskursive position af aviserne. Den strukturelle analyse skal danne grundlag for den senere detalje-analyse og valget af artikler eller diskursfragmenter der kan anses som ”typiske” (Jäger & Meyer, 2009: 54).

4.5. Detalje-analysen

Den første del af detalje-analysen består i at udvælge hvilke artikler der er ”typiske” for en avis. Det er formålet med detalje-analysen at identificere avisernes diskursive position og effekten på modtagerne. Kriterierne for at afgøre om en artikel af en avis er ”typisk” er følgende: Det kan være typiske illustrationer, typiske kollektive symboler, typisk argumentation, typisk vokabular osv. Forskeren kan nu bedømme og rangere artiklerne efter disse kriterier. Dette udvalg skal være intersubjektiv. For at kunne sikre intersubjektivitet kan udvalget foretages af flere forskere. I nogle tilfælde som tidsnød kan det være at man kun undersøger en enkel typisk artikel. Hvis, ifølge strukturanalysen en diskursstreng er meget heterogent og der ikke kan identificeres en homogen diskursposition, kan man også undersøge flere forskellige slags artikler der er typiske for forskellige diskursive positioner (Jäger & Maier, 2009: 54).

Detalje-analysen omhandler aspekter som kontekst og institutionel kontekst, tekstoverfladen, retoriske midler, indhold og ideologiske udsagn (Jäger & Maier, 2009: 55). Et overblik over en checkliste med underspørgsmål til finanalysen kan ses i bilag 4. Når man gennemgår denne checkliste handler det om at spørge sig hvad det enkelte punkt betyder og implicerer. F.eks. hvad betyder at der bruges en bestemt illustration? Hvilken effekt har det? (Jäger & Maier, 2009: 55-56). Checklisten i bilag 4 viser kun en del af de punkter der kan undersøges. De enkelte aspekter uddybes med Jäger (2012).

4.5.1. Kontekst / Institutionel kontekst

Diskursfragmenter eller enkelte artikler befinder sig altid i en institutionel kontekst. Det indebærer at man undersøger punkter som medie, rubrik, forfatter, eventuelle begivenheder eller andre årsager til artiklen (Jäger, 2012: 98). Det viser sig her at genreviden er også her meget vigtig, da det er godt at starte med en karakterisering af avisen og genren. Endvidere undersøges punkter som målgruppe, titel, omfang af avisen / tidsskriftet, teknisk kvalitet af avisen, samt oplag, sidetal og pris. (Jäger, 2012: 99)

Spørgsmål der skal stilles til avis og tidsskriftartikler er: Hvad står der ellers i avisen? Er der et ”editorial” (ledende artikel)? Henviser den til den analyserede artikel? Hvilket emne handler den om og hvordan hænger det sammen med de andre artikler i avisen? Kommer det til udtryk i avisen at artiklen er særlig vigtig? (Jäger, 2012: 100).

Ved det næste punkt skal tekstarten bestemmes. Det kunne være en beretning, en kommentar, et opråb, en nyhed, en reportage eller en annonce. De forskellige tekstarter kan have forskellige funktioner som belæring, bevisførelse eller oplysning. Endvidere spørger man sig hvad der kunne være intentionen bag artiklen (Jäger, 2012: 100). Jäger (2012) giver et eksempel med et editorial der som regel har som opgave at give et overblik over avisen eller tidsskriftet, som kan være et politisk opråb, hvor intentionen er at give læseren en motivation til at læse videre i avisen, men også samtidig allerede give ham et bestemt politisk synspunkt. Der er også et spørgsmål der vedrører den historiske kontekst. Henvises der til historiske begivenheder eller kilder og hvordan? Blev det samme emne behandlet allerede før i tiden i avisen? (Jäger, 2012: 100).

Ligesom i kildekritikken ved checklistemetoden eller forskningsevalueringen, går man nærmere ind på forfatteren og dens baggrund. Man skal tænke på at alle forfattere har en historie, videnskabelig eller hverdagsmæssig, og været indbunden til bestemte diskurser. Dette kan have en betydning for hvordan forfatteren indbringer sig selv i den løbende diskursstreng (emne). At tage hensyn til disse informationer kan hjælpe til at sige noget om det endelige diskursposition. Ellers går man ind på følgende spørgsmål om forfatteren: Hvad er dens CV, stilling og arbejde? Skriver forfatteren regelmæssigt i avisen? Skriver han også i andre aviser? Tilhører han en organisation? Holder han foredrag, har han udgivet bøger, fået priser? Man prøver også at gå nærmere ind på at karakterisere forfatterens ideologiske diskursposition. Det kunne være at han er medlem af redaktionen og er med til at bestemme avisens retning (Jäger, 2012: 100). Man gå desuden også ind på hvilke andre forfattere der skriver for avisen og undersøger om de tilhører redaktionen eller er frie medarbejdere. Udover den enkelte forfatter går man også nærmere ind på redaktionen og dens baggrund. Man kunne dertil undersøge hvordan denne har udviklet sig historisk og hvordan den er opstået (Jäger, 2012: 101).

Når man undersøger tale i stedet for skrift kunne man undersøge om den taleren forholder sig til dens egne aktuelle eller tidligere erfaringer og igen undersøge deres baggrund med henblik på CV, stilling og arbejde osv. (Jäger, 2012: 101).

4.5.2. Tekstoverfladen

Med henblik på tekstoverfladen er der for det første nogle praktiske ting for den kritiske diskursanalyse der skal ordnes som nummerering af linjetal i artiklen, da det er vigtigt når der citeres fra artiklen. For det andet skal de enkelte afsnit afgrænses idet der gives overskrifter og

Det Informationsvidenskabelige Akademi

Kandidatuddannelsen: Informationsvidenskab og Kulturformidling

skrives korte resuméer til hvert enkelt afsnit. Der skal også skrives et resumé til hele teksten (Jäger, 2012: 101).

Man skal spørge sig hvilke mål teksten og forfatteren har, samt hvilken motivation forfatteren mon har haft. Dermed menes ikke forfatterens intention. Man kommer med formodninger om ”virkningsmålet” med artiklen: Hvilken virkning skulle artiklen have haft? Dette spørgsmål kan give antydninger til virkningerne af selve diskursen. Virkningen af diskursen afgøres ud fra flere forskellige diskursfragmenter. Dertil inddrages også typiske kollektivsymboler og argumentationsstrategier, der har stor indflydelse på den enkelte modtager og dermed hele befolkningen (Jäger, 2012: 101-102).

Det næste punkt der skal redegøres for er at finde diskurssammenknytninger. Det handler om at sammenfatte hvilke emner der ellers behandles i diskursfragmentet og dermed er sammenknyttet til diskursstrengen der undersøges. Især når det handler om interviews der undersøges, så er der særlig mange emner og diskursfragmenter der kommer til tale. Også alle emner der ikke er tilknyttet hovedemnet skal noteres og fastholdes. Det har den grund at disse kan afsløre forfatterens eller talerens holdninger der kan være vigtig for beskrivelsen af hovedemnet og dens sammenknytninger. Igennem disse sammenknytninger kan der nemlig opnås særlige effekter. (Jäger, 2012: 102).

Et andet punkt er at undersøge hvilke sproglige handlinger (speech acts) der gennemføres. Der skal også tages hensyn til artiklens grafiske form. Dvs. der tages hensyn til artiklens placering, layout, skrift, overskrift, fremhævninger, brug af fed skrift osv. samt hvilke billeder, fotos eller grafer der bruges. Med henblik på de visuelle medier kunne man spørge sig hvilken funktion disse har eller hvilken virkning disse skal have. Man kan også undersøge om billederne fremstiller kollektivsymboler (Jäger, 2012: 102).

4.5.3. Sproglige og retoriske midler

Også i dette afsnit om sproglige og retoriske midler handler det kun om forslag til analysen der ikke skal følges slavisk. Ikke alle punkter er altid relevant afhængigt af den sproglige handling (speech act) der undersøges. Med sproglige og retoriske midler fokuseres der på ytringsplanen, da dette er særlig interessant for at kunne sige noget om virkningen af diskursen (Jäger, 2012: 103).

Det første der kan undersøges er begyndelser og slutninger af enkelte talesekvenser og af hele teksten, samt overgange fra afsnit til afsnit. Derunder skal der ses på hvilke midler forfatteren

benytter sig af og man kunne se på hvilken funktion det har. Også tekstens komposition og den argumentative struktur af teksten kunne klarlægges. Man kan se på funktionen af de enkelte dele og afsnit som indledning, hoveddel, slutning: som kan være en problemformulering, materialefremstilling, bevisføring, opråb eller en forestilling af et program osv. Det skal fremgå af det undersøgte materiale hvilken funktion den enkelte afsnit har. Det kunne være at teksten følger bestemte literariske eller retoriske strukturer, journalistiske tekstarter osv. Disse har nemlig særlige retoriske virkninger forfatteren kunne bruge (Jäger, 2012: 103). Her kan det før omtalte viden om genreviden som man kan bruge til informationssøgningen være relevant, men her udgøres det af literarisk og journalistisk genreviden, der kunne være nyttig at inddrage i undersøgelsen.

Et andet punkt man kan undersøge er rutiner eller sproglige rutiner. Det kunne f.eks. være narrative skemaer, ordsprog eller talemåder. Sproglige rutiner gengives ofte ubevidst af taleren og ved at undersøge dem kan disse "revitaliseres". Dermed skal det være muligt at gå dybere ind i diskursfragmentet og man kan afsløre de regelmæssigheder som diskursstrengen reproducere sig selv i (Jäger, 2012: 103).

Endvidere giver Jäger (2012: 104-108) 14 punkter med spørgsmål der kan undersøges i en kritisk diskursanalyse som jeg kort vil redegøre for:

1. Det første spørgsmål handler om at undersøge tekstens kollektivsymboler og deres funktion.
2. Det andet punkt handler om diverse spørgsmål til tekstens substantiver. Der kan spørges om brugte substantiver kræver en baggrundsviden (Vorwissen). Rødhætte spiller f.eks. an på en baggrundsviden om rødhætte eventyren, titaner spiller an på baggrundsviden om oldtidens sagaer. Endvidere kan man spørge: Er substantivet et billede eller del af et billede? Tilhører det et ordsprog eller talemåde? Er der brug for baggrundsviden? Der kan også siges noget om målgruppen, når man undersøger hvem der kunne have det passende baggrundsviden. Der kan siges endnu mere om målgruppen, når man finder jargonelementer af bestemte alternative "scener". Man kan ofte finde sprogelementer i teksten der kan henvise til målgruppen.

Set ud fra konteksten kan det være at nogle ord har en usædvanlig betydning. F.eks. havde begrebet "fanatisk" i Nazi-Tyskland en positiv betydning, hvorimod "asylant" har en mere negativ konnotation og begrebet "dealer" forbindes ofte direkte til udlændinge.

3. Punkt tre omhandler begrebet "Fährenfunktion". Det er en funktion af et sprogligt element hvor bestemt indhold transportereres billedelig talt som en færge ind i modtagernes bevidsthed og pointen er at den så kan bevirke langvarige effekter (Jäger & Zimmermann, 2010: 56). Sproglige elementer som kollektivsymboler eller hentydninger der spiller an på baggrundsviden, normer, værdier eller bestemte holdninger, kan derved implementere dette indhold i modtagernes bevidsthed som baggrundsviden. Disse sproglige elementer tjener som færge til andet indhold der er tilkoblet til den. Jäger (2012) giver et eksempel der kan illustrere dette bedre. Han henviser til en sætning fra den højreekstreme scene: "*Wir nationalsozialisten haben es nicht nötig den rufer in der Wüste zu spielen.*" Her bliver elementet "*Rufer in der Wüste*" tilkoblet udsagnet om at nationalsocialister ikke har brug for at søge for opmærksomhed og får dermed en særlig effekt der gør det nemmere at huske. Det er en sætning fra bibelen som er særlig kendt under kristne folk. Sådan bliver dette element implementeret i modtagerens bevidsthed der er ved at danne sig en egen diskursposition om emnet. Som diskursposition kunne det være et bestemt verdenssyn, eller endda en bekræftelse. Det er altid afhængigt af modtagerens verdenssyn der kan være modsatrettet de elementer der bliver forsøgt at implementere. Meget vigtigt er det at modtagerne ikke altid er bevidst om enhver kollektivsymbol og "færge". Med henblik på kollektivsymboler skulle man altid spørge om det handler om en færge, hvor der altid kan blive noget hængende i bevidstheden. For at finde svar på om et kollektivsymbol har en færgefunktion skal der fokuseres på de elementer af en tekst der hentyder til baggrundsviden, på historiske begivenheder eller andre begivenheder. Det er ikke bare enkelte ord, men kan f.eks. også være talemåder, ordsprog, metafor, jargonelementer, ungdomssprog, videnskabelig sprog, stilen af videnskabelige tekster, navne fra autoriteter, citater og andre diskursive elementer.

En særlig slags for kollektivsymboler er pragmasymboler. Jäger (2012) illustrerer dette med et eksempel: En overskrift der lyder "Sten mod tanks", symboliserer f.eks.: "lille og magtesløs mod stor og magtfuld." (Jäger, 2012: 106).

4. Samling af substantiver med kontekst, samt en beskrivelse af deres betydning / betydningsfelt.

5. Ordning af substantiver efter deres betydningsfelter. Det kunne f.eks. være betydningsfelter som politik, sygdom, militær, vejr eller historie. Formålet er at kunne karakterisere forfatterens sprog, som kunne f.eks. være militant eller intimiderende. Også betydningsfelter kan have en færgefunktion. Betydningsfelter kan hentyde til global positiv eller negativ ladede erfaringsbaggrunde som f.eks. naturens sprog, til soldater, militarister, naturvenlige eller økologer.

6. I dette punkt ordnes verberne efter deres former som person, modus, tempus og tildeles de enkelte tematiske afsnit. Dertil kan der stilles en række spørgsmål for at afgøre særlige karakteristika, som følgende: Hvornår og hvorfor bruger forfatteren datid, nutid og fremtid? Bruger forfatteren konjunktiv for at distancere sig fra noget? Er det karakteristisk?

7. Indsamling af pronomener betones for at være særlig vigtigt. Med henblik på de indsamlede aktører kan man finde ud af hvem der er ment: Forfatteren, "vi" eller andre i teksten nævnte personer. Det kunne mere præciseres med f.eks.: Alle mennesker, forfatteren, læseren, medlemmer af en gruppe, tyskerne osv. Hvad er formålet?

8. Indsamling af verber og gemte kollektivsymboler.

9. Indsamling af adjektiver der har en negativ eller positiv betydning for personer, grupper eller befolkninger.

10. Hvilken "stilduktus" / struktur har teksten?

11. Midler fra grov- og finstrukturering: Hvilken funktion har disse elementer? Struktureres teksten tidsmæssig eller indholdsmæssig? Ligger der en bestemt retorisk intention til grund?

12. Her undersøges tekstens argumentationsstrategier. Hvordan argumenteres i teksten?

13. I punkt nr. 13 undersøges hvilke syntaktiske midler forfatteren benytter sig af. Dertil skal alle sætninger analyseres med henblik på længde, underordning, sideordning osv. Formålet er her at kunne sige noget om sprogets kompleksitet. Er der stilproblemer? Hvad med læsbarhed, forståelighed eller klarhed?

14. Det sidste punkt vedrører andre sproglige karakteristika der kan observeres. Det kunne f.eks. handle om fremhævninger, udråb, spørgsmål, direkte eller indirekte tale, dialogisk struktur, narrativ struktur og endvidere fejl i teksten, klodsethed, bedrag igennem forkerte citater eller forkerte kildeangivelser (1.-14.: Jäger, 2012: 104-108).

4.5.4. Indhold og ideologiske udsagn

I de enkelte artikler og diskursfragmenter kan man som regel finde udsagn om ideologiske synspunkter. Det kunne handle generel om samfundet, menneskebilleder, særlige positioner i

forhold til teknologi, økologi eller synspunkter om fremtiden. Endvidere kan det handle generelt om den menneskelige eksistens, samt forestillinger om normalitet og sandhed (Jäger, 2012: 108).

4.6. Synoptisk analyse / Helhedsanalyse

Den sidste del af analysen består af en synoptisk eller helhedsanalyse. I den synoptiske analyse gives der endelig det endegyldige bud på avisernes diskursive position. Resultaterne fra den strukturelle analyse og detaljeanalysen interpreteres sammen og i forhold til hinanden (Jäger & Maier, 2009: 56). Helhedsanalysen består af en fremstilling af det undersøgte diskursfragment hvor alle særlige fakta, sociale og sproglige mærkværdigheder skal sammenfattes og ses i sammenhæng. Derunder fokuseres der ikke på hvad forfatteren mener med sin tekst, men derimod på det der når frem til modtageren / læseren, da det er formålet at sige noget om virkningen af diskursen. Dertil er det vigtigt at anse et diskursfragment altid som et delement af en diskurs. Man kan ikke gå ud fra at enhver læser interpreterer teksten på samme måde som analytikerens (Jäger, 2012: 108).

Jäger (2012) beskriver at et diskursfragment kun er et eksemplar af en ”slægt” (diskursstrengen) den repræsenterer, uden at den repræsenterer hele slægten (diskursstrengen). Det gør det nødvendigt at undersøge flere forskellige diskursfragmenter når man vil undersøge en diskursstreng i dens fuldstændighed og dens fulde spektrum af virkninger. Med henblik på virkningen er det vigtigt at huske at det altid er diskursen der virker og ikke den enkelte tekst. Det er diskursen der flyder igennem tid og rum, der kontinuerligt indvirker på subjekter og samfundet. Det er diskursens udsagn der fastsætter sig i den kollektive og individuelle bevidsthed (Jäger, 2012: 108).

Til helhedsanalysen kan man inddrage diverse grundspørgsmål der skal besvares neutralt og objektivt. Disse skal igen ikke følges mekanisk, men tjener som inspiration. Hvilke spørgsmål der er relevant er altid afhængigt af det materiale der undersøges:

1. Det første grundspørgsmål skal besvare hvilket budskab diskursfragmentet har, samt hvilken årsag og formål der er med teksten hvor der evt. kan tages hensyn til forfatterens grundholdning.
2. For det andet undersøges der hvilke sproglige og andre virkningsmidler der bruges.
3. Det tredje grundspørgsmål handler om målgruppen.
4. Det fjerde spørgsmål har at gøre med hvilken virkning teksten skulle have. Man ser på hvordan forfatteren med sin respektive ideologi, har en intention til forandring af dominante eller

underordnede diskurser, overfor de bestående aktuelle politiske og socioøkonomiske forudsætninger af befolkningen.

5. Det sidste der kan undersøges er den diskursive kontekst af diskursfragmentet. Man kan også ud fra analysen af et enkelt diskursfragment sige noget om diskursstrengen og helhedsdiskursen, men dette er kun noget foreløbigt. Endvidere kan undersøges hvilke samfundsmæssige betingelser der indgår i teksten, hvad der er forholdet til de hegemoniale diskurser eller om der tages udgangspunkt i diskursive begivenheder, politiske, økonomiske, historiske eller kulturelle begivenheder (1.-5. Jäger, 2012: 109)?

Det hele er så vidt en empirisk analyse, som danner grundlag for kritikken. Analysen af den hele diskursstreng tager udgangspunkt i resultaterne af struktur og detaljeanalysen. Her skal indholdsmæssige og formelle karakteristika sammenfattes. Derefter kan man gå i gang med kritikken (Jäger, 2012: 111).

4.7. Relevansen til kildekritik

Man kan ikke forvente at studerende eller andre brugere ville gennemgå de mange skridt der er en del af den tilgang til kritisk diskursanalyse der blev præsenteret. Kritikken af checklistemetoden har også vist at for lange checklister er svært og tidskrævende at anvende i praksis. Derfor vil jeg se nærmere på hvilke dele af den empiriske analyse kunne være relevant at inddrage til kildekritikken for mediediskursen. Det er formålet at den empiriske analyse skal være grundlag for kritikken som jeg går ind på i de efterfølgende afsnit.

I den kritiske diskursanalyse starter man med et emne, på en bestemt diskursplan og sektor. Derefter forberedes materiale hvor der er relevante punkter til en kildekritisk undersøgelse som en karakterisering af aviserne med henblik på den politiske orientering, målgruppe og læsertal. Det er som sådan relevante punkter at undersøge. I den efterfølgende strukturelle analyse er det punkt 2. som er særlig relevant. I den strukturelle analyse søges der efter artikler der er typiske og skal undersøges nærmere i detaljeanalysen. I punkt 2. ser man efter typiske illustrationer, layout, kollektiv symboler, argumentation og vokabular. Det er formålet at kunne sige noget om avisens diskursive position i henhold til emnet.

I detalje-analysen undersøges de udvalgte typiske artikler, eller de artikler der er af interesse at undersøge kildekritisk. Det er igen formålet at sige noget om den diskursive position, samt hvilken

effekt artiklen kan have på modtagerne. Man skal altid spørge sig, hvilke effekter har det og hvad betyder det, at bestemte typiske aspekter af en artikel anvendes, som f.eks. typisk illustration eller argumentation. Til de hovedpunkter af detalje-analysen der er relevante i en kildekritisk kontekst har jeg opstillet en checkliste der kan være en slags ”værktøjskasse” til en kildekritisk vurdering af medierne:

- **Kontekst / Institutionel kontekst:**

Beskrivelse af medie, rubrik, forfatter, begivenheder og andre specielle årsager til artiklen.

Karakterisering af avisen og genren.

Andet indhold i avisen, nævner en ledende artikel artiklen af interesse? Har artiklen en vigtig rolle i avisen?

Tekstart og dens funktion: Beretning, kommentar, opråb, nyhed, reportage eller annonce?

Funktion: Belæring, bevisførelse eller oplysning? Hvad er intentionen bag artiklen?

Er der en historisk kontekst eller tages der udgangspunkt i historiske begivenheder eller kilder?

Forfatterbaggrund (autoritetscheck): CV, stilling, arbejde, position i avisen, ideologisk position.

Redaktion og dens baggrund (redaktionscheck): Kan man sige noget om dens opståen og historie?

- **Tekstoverfladen:**

Hvilke mål har teksten og forfatteren, hvad er motivationen? Hvad er Virkningsmålet?

Hvilken virkning skulle artiklen have haft? For at sige noget om hvilken virkning diskursen kunne have. Virkningen af diskursen afgøres via flere diskursfragmenter / artikler og deres typiske aspekter som kollektiv symboler og argumentationsstrategier.

Hvilke andre emner end det emne af interesse behandles (diskurssammenknytninger)? Kan afsløre forfatterens holdninger.

Artiklens grafiske form: Placering, layout, skrift, overskrift, fremhævninger, brug af fed skrift, billeder, fotos og grafer: Hvilken funktion og virkning skal disse have? Er billederne kollektivsymboler?

- **Sproglige og retoriske midler:**

Med udgangspunkt i sproglige og retoriske midler er der formålet at kunne sige noget om virkningen af diskursen.

Tekstens komposition og den argumentative struktur. Funktioner af indledning, hoveddel slutning: problemformulering, materialefremstilling, bevisføring, opråb eller forestilling af et program.

Literariske, retoriske strukturer, journalistiske tekstarter kan have særlige retoriske virkninger.

Kollektivsymboler og deres funktion.

Begreber med færefunktion.

Argumentationsstrategier.

Sprogets kompleksitet: læsbarhed, forståelighed, klarhed.

Andre sproglige karakteristika.

- **Indhold og ideologiske udsagn:**

Udsagn om ideologiske synspunkter: Generel om samfundet, menneskebilleder, positioner i forhold til teknologier, økologi, synspunkter om fremtiden. Forestillinger om normalitet og sandhed.

- **Synoptisk analyse / Helhedsanalysen:**

Avisens diskursive position.

Virkningen af diskursen.

Tekstens budskab, årsag, formål.

Sproglige og andre virkningsmidler.

Målgruppe.

Hvad skal teksten virkning være?

Tekstens diskursive kontekst. Tages der udgangspunkt i diskursive begivenheder, politiske, økonomiske, historiske eller kulturelle begivenheder?

Når man læser en avisartikel online eller som trykt materiale kunne man starte med at se nærmere på overskriften og illustrationer og se om der er tale om kollektive symboler eller begreber med færefunktioner der kan have særlige virkninger på modtageren, som f.eks. at bestemte ideer bliver hængende i bevidstheden. Som det næste punkt kan man i en evaluering undersøge forfatterens og redaktionens baggrund og om disse har særlige ideologiske positioner. Endvidere skulle man også være opmærksom på artiklens ideologiske udsagn. Det gælder om at sige noget om virkningsmålet og motivationen bag artiklen. Ser man på helhedsanalysen er det yderligere målet at sige noget om avisens diskursive position på emnet, hvad er virkningen af artiklen på diskursen, hvad er dens

Det Informationsvidenskabelige Akademi

Kandidatuddannelsen: Informationsvidenskab og Kulturformidling

budskab, årsag og formål. Bruges der særlige virkningsmidler? Hvad er målgruppen? Hvad er teksten diskursive kontekst? Tages der udgangspunkt i diskursive begivenheder der får særlig meget opmærksomhed i medierne? Eller tages der udgangspunkt i andre politiske, økonomiske, historiske eller kulturelle begivenheder? Alle disse spørgsmål er imod at tage informationerne for givet og har et højt refleksionsniveau, men også en høj sværhedsgrad i anvendelsen. Det vigtige er at brugeren gives en inspiration til at forholde sig mere refleksive i forhold til informationer fra medierne. Hvilke aspekter af ovenstående ”værktøjskasse” der kan besvares er altid afhængig af de respektive kilder. Er der ingen begreber med færgfunktion eller kollektive symboler, så kan der ikke siges noget om dem.

Der er mange relevante punkter at undersøge og det betones altid at disse ikke skal følges slavisk men tjener som inspiration. Det samme ville jeg anbefale når man tager udgangspunkt i ovenstående checkliste for en kildekritisk analyse. Der handler mere om en slags ”værktøjskasse” som Foucault kalder sit værk, hvor man kan tage det hvad man kan bruge. Hvis man bliver undervist i disse ting vil det give relevant baggrundsviden der kan bruges til mediediskursen. Man vil se tingene ud fra et andet perspektiv der har mere refleksivitet. Man er bevidst om magtstrukturer og på hvordan diskurser virker i samfundet og bliver skabt og forandret i medierne. Der tages ikke direkte hensyn til magtstrukturer i medierne, som ejerskab, reklame og sponsorer der kan have indflydelse på indholdet. Disse punkter kunne man så tilføje til en endelig checkliste for mediediskursen.

Evalueringsmetoden er meget mere udførlig end en checklistemetode i kildekritikken. Går man efter kritikken fra Meola (2004) ville det være alt for lang til kildekritiske formål. Meola (2004) kritiserer at checklister ofte indeholder alt for mange spørgsmål der gør dem umulige at anvende i praksis. Alligevel må man sige at den kritiske diskursanalyse kan være en inspiration til hvordan man kan forholde sig kildekritisk til avisartikler og andre kilder og dermed udvide kildekritikken. Det man ellers kan gøre er at udarbejde essensen af den kritiske diskursanalyse og tilføje dem den kildekritiske diskurs.

4.8. Delkonklusion: Mediediskurs og dens analyse

En genreviden om mediediskursen som sådan og dets magtstrukturer kan være en vigtig baggrundsviden til en kritisk vurdering af medierne. Mediediskursen er karakteriseret ved at det er en diskursplan hvori der optræder diskurser der bliver forandret, bearbejdet og udelukket. Mediediskursen har som massemedie stor indflydelse på masserne. Mediediskursen er endvidere interdiskursiv da den inddrager diskursfragmenter fra andre diskursplaner som den politiske diskurs, videnskabelige specialdiskurser og hverdagsdiskursen. Særlig interessant er de hegemoniale printmedier der kan formere dominante diskurser, tyder samfundets virkelighed, legitimerer politiske beslutninger og bidrager til normalisme.

Magtstrukturer i medierne kan opdeles i tre felter som ejerskabets, kildernes og journalisternes magt. Ejerskabets magt kan bestå i en direkte og en indirekte indflydelse på det redaktionelle indhold af en avis. Der er dog et demokratisk ideal at ejerskabet ikke burde have en direkte indflydelse på avisens indhold. Den indirekte indflydelse består i indflydelsen på ansættelsen af mediernes ledere der så tjener ejerskabets interesser. Ejer og ledelse udøver også en diskursiv magt på journalisterne der skal tilpasse sig avisens medarbejderkultur og profil.

Om kildernes magt kan der siges at professionelle kilder, som politikere og deres spindoktorer, har det nemmere at komme til orde end ikke professionelle kilder. Det kan medføre at alternative synspunkter ikke formidles. Kilder kan udøve en diskursiv magt idet de optræder som eksperter og autoriteter og definerer hvad der er normalt og ikke normalt.

Med henblik på journalisternes magt skal der siges at disse allerede er et instrument af andre magtudøvere som udgøres af kilderne, redaktionen, ejerskabet og avisens normer der har en indirekte indflydelse på journalisten. Ellers ligger journalistens magt i at deres specialviden nemt kan overstige brugernes viden. Journalister forsyner samfundet med viden igennem massemedierne. Journalister har også en vis magt over befolkningen, politikere, erhvervsledere og andre aktører, da de kan få dem til at handle hvis der f.eks. gøres opmærksom på samfundsmæssige problemer. Medierne er også med til at præge samfundets magtstrukturer. Det er deres funktion at opretholde, bevare og korrigere dem. Endvidere har medierne en diskursiv magt der definerer samfundets normer. Alt dette fremstiller en vigtig genre- og baggrundsviden til vurderingen af medierne. Ligesom der kræves genreviden til informationssøgning som Andersen (2003) peger på.

Det Informationsvidenskabelige Akademi

Kandidatuddannelsen: Informationsvidenskab og Kulturformidling

En kritisk diskursanalyse som det bliver beskrevet af tilgangen fra Jäger (2012; Jäger & Meyer, 2009; Jäger & Zimmermann, 2010) består af følgende skridt: Valg af emne, valg af diskursplan og sektor, forberedelse af materiale, analyse: strukturel analyse, detalje-analyse og en helhedsanalyse.

Når man skal bruge denne tilgang i en kildekritisk kontekst til en vurdering af medierne er det relevant at starte med selve emnet. Der er brug for en viden om emnet for at kunne forholde sig til indholdet. For det andet skulle man vide i hvilken diskursplan og sektor man befinder sig i med de respektive givne kilder man er interesseret i. Skridt tre om forberedelsen af materiale er mindre relevant i en kildekritisk kontekst, da der her f.eks. afgøres og afgrænses tidsperioder for den empiriske analyse. Det eneste der er relevant her for en kritisk vurdering af medierne er en karakterisering af den respektive avis eller medie.

Analysen består igen af tre skridt: strukturel analyse, detalje-analyse og en helhedsanalyse. Formålet med den strukturelle analyse er at få et overblik over en diskursstreng (emne) og sortere alle relevante kilder. Dermed kan der allerede gives bud på avisers diskursive positioner og der kan findes særlig typiske artikler der nærmere kan analyseres i detalje-analysen. Det relevante i den strukturelle analyse i en kildekritisk kontekst er hovedsageligt at finde typiske aspekter af artiklerne som brugen af illustrationer, layout, kollektivsymbolik, argumentation, vokabular i forhold til emnet.

Detalje-analysen fokuserer på enkelte artikler og er mest relevant i en kildekritik kontekst. Det er formålet at sige noget om avisers diskursive position og effekten på modtagerne. Her fokuseres der på typiske artikler og man fokuserer på punkter som kontekst / institutionel kontekst, tekstoverfladen, retoriske midler og indhold og ideologiske udsagn.

De mest relevante punkter at undersøge og forholde sig til i en kildekritisk kontekst med kontekst / institutionel kontekst er følgende: Medie, rubrik, forfatteren og dens baggrund, begivenheder til artiklen, målgruppe, bestemmelse af tekststart og funktion, intentionen bag artiklen, den historiske kontekst, redaktionen og dens baggrund.

Til tekstoverfladen er de mest relevante punkter at undersøge: Mål og motivation af teksten og forfatteren, artiklens virkning og virkningen af diskursen, artiklens grafiske form, funktionen og virkningen af visuelle medier,

Det Informationsvidenskabelige Akademi

Kandidatuddannelsen: Informationsvidenskab og Kulturformidling

De relevante punkter til sproglige og retoriske midler er: Tekstens komposition og argumentative struktur, kollektivsymboler og deres funktion, begreber med færgfunktion, argumentationsstrategier og andre sproglige karakteristika.

Det sidste punkt i detalje-analyse om indhold og ideologiske udsagn fokuserer på udsagn om ideologiske synspunkter der kunne handle om samfundet, menneskebilleder, teknologi, økologi eller om fremtiden.

Formålet med helhedsanalysen i den kritiske diskursanalyse er at sammenfattes og interpreteres resultaterne fra den strukturelle og detalje-analyse for at give et bud på avisers diskursive position og at sige noget om virkningen af diskursen. Et diskursfragment (tekst) er her altid kun en del af en diskurs. Endvidere er der en række ”grundspørgsmål” der kan besvares med helhedsanalysen og disse kan igen være relevant i en kildekritisk kontekst, som: Tekstens budskab, årsag og formål, tekstens virkningsmidler, målgruppen, tekstens virkning og den diskursive kontekst. Analysen er så vidt en empirisk analyse der danner grundlag for kritikken.

Ovenstående metodiske tilgange kan anses som en ”værktøjskasse” til en vurdering af mediediskursen og kan tjene som inspiration til en mere reflekteret måde at kritisere medierne på.

Kapitel 5: Kritik og sandhed

I forrige afsnit blev der beskrevet den empiriske analyse der indgår i tilgangen af Jäger (2012) til kritisk diskursanalyse. Denne empiriske analyse skal danne grundlag for kritikken. I de følgende afsnit vil jeg nærmere gå ind på hvordan denne kritik ser ud, samt ind på problemstillingen om hvad kritik egentlig er. Endelig går jeg ind på spørgsmålet om hvad der er sandhed i perspektivet af en kritisk diskursanalyse da kritikbegrebet er tilknyttet spørgsmålet om sandhed og da kildekritik også er en søgen af sandheden.

5.1. Om kritikken i kritisk diskursanalyse

Spørgsmålet om kritik er et filosofisk problem da det er i sidste ende tilknyttet spørgsmålet om sandhed (Jäger & Zimmermann, 2010: 73). Derfor går jeg også nærmere ind på spørgsmålet om hvad man kan forstå ved sandhedsbegrebet. Problemet med kritikken og at yde kritik, forudsætter at man befinder sig i sandheden, eller i det mindste i *en* sandhed (Jäger, 2008: 19).

Et ”problem” med kritikken er at analytikeren som diskurs-kritiker bevæger sig altid indenfor diskurser med sin kritik. Man kan ikke kritisere diskurser udefra (Jäger & Zimmermann, 2010: 73). Med henblik på spørgsmålet om hvad kritik er, så er det ifølge Foucault at kritik er en holdning, altså at kritikken ydres ud fra en holdning hvor man går ud fra en subjektiv sandhed man skal tilkendegive. Sådant en holdning ser Foucault som en dyd. Foucault betegner den endvidere som kulturform, samt en moralsk og politisk holdning der kan omskrives som kunsten ikke at blive regeret (Jäger & Zimmermann, 2010: 74). Derfor er en måde som kritikken kan ydes på, er på grundlag af en holdning, en subjektiv sandhed der skal tilkendegives (Jäger, 2008: 32).

Hvad der kan kritiseres er for det første brud mod normative og konsensuale målestokke som forfatningen eller menneskerettighederne. Især når deres forsvar går hånd i hånd med deres brud, som Derrida henviser til. (Jäger, 2008: 32). Samtidig skal det også handle om at sætte spørgsmålstejn ved og dekonstruere disse normative koncepter. Dertil skal man tage hensyn til og reflektere over de interkulturelle og historisk betingede begrundelser for dem. Også denne form for kritik befinder sig indenfor diskurserne (Jäger & Zimmermann, 2010: 74).

Kritik skal også ydes mod falske statistikker, selvforståelser, sensationalistiske nyheder, selvmodsigelser, påståede alternativløsheder, samt legitimeringen af forbrydelser, krig, racisme,

nationalisme, sexisme osv. Men også her bygger kritikken på en holdning som ikke alle deler. (Jäger & Zimmermann, 2010: 75).

Formålet med den kritiske diskursanalyse er endvidere en kritisk beskæftigelse med samfundets problemer. Det kunne være analysen af ekstrem højreorienterede publikationer eller andre politisk vigtige emner. Forskningsgenstande er i hvert fald altid brisante emner (Jäger, 2008: 20). Derrida har givet en liste med problemer i verden i et telegram der viser hvordan verden er ”*out of joint*”. Disse er relevante emner at undersøge med kritisk diskursanalyse. Nogen af dem er: Ny arbejdsløshed og ny fattigdom, udelukkelse af hjemløse fra demokratisk deltagelse, udvisning af mange eksilanter, statsløse og immigranter, økonomiske krige, rustningsindustrien og våbenhandel, spredning af atomar bevæbning, inter-etniske krige, kapitalistiske fantom stater som mafia og narkokarteller, misbrug af international lovgivning osv. Flere relevante emner som Jäger (2008) nævner er: Ny terror producerende reaktioner på terror, slavearbejde, tolerance af tortur m.m. Disse emner er det Derrida kalder som ”*out of joint*” af verden (Jäger, 2008: 21).

Dette ”*out of joint*” skal kritiseres. Det kan f.eks. gøres ved at afdække deres genese, ligesom man har prøvet at gøre det men den ortodoks marxistiske ideologikritik. Ifølge Jäger (2008) kan man realisere en funderet kritik særligt igennem Foucaults diskursteori. Derfor bliver diskursanalysen politisk særlig vigtig idet den sætter spørgsmålstegn ved de hegemoniale diskurser (Jäger, 2008: 22). Det er opgaven af kritisk diskursanalyse at vise diskursernes historisk gyldige sandheder og dermed deres magt. Disse sandheder forstås som objektiv og alternativløs og undertrykker alle alternativer (Jäger, 2008: 23).

Spørgsmålet om kritik rejser en række vigtige spørgsmål, som hvordan kan man sige noget om hvad der er sand og falsk, godt eller dårligt og hvad gælder som kritik. Gælder allerede andre synspunkter og meninger som kritik (Jäger & Zimmermann, 2010: 73)?

Men henblik på spørgsmålet om sandhed kan der siges at, ifølge Foucault findes der kun historisk gyldige sandheder, der igen kan blive afløst af andre sandheder. Derfor kan man sige at det sig slet ikke drejer sig om sandheder som sådan, i hvert fald er de uden absolut gyldighed. Man skulle derfor kun tale om historisk gyldig viden (Jäger & Zimmermann, 2010: 73). Det næste spørgsmål er spørgsmålet om hvad der er viden. Ifølge Jäger & Zimmermann (2010) er viden kun indehavet af tydende mennesker og er ikke i diskurser, i handlinger eller i genstande. Viden er heller ikke i bøger, i tekster, i afbildninger eller i arkitektur. Viden findes kun som menneskers tydninger i.e.

diskursiv viden. Disse tydinge er naturligvis meget forskelligt og dermed pluralistisk og afhængigt af regioner, kulturer, tidsalder, slægter, generationer, aldre osv. Går man ud fra at det er rigtigt så kan man sige at der ikke findes nogen social virkelighed. Som analytiker har man kun med tydinge af tydinge at gøre (Jäger & Zimmermann, 2010: 74). Det handler derfor også om spørgsmålet hvad interpretation betyder. Det som diskursanalysen vil være er en interpretation af en empirisk opfattet diskurs. Dette kræver at resultaterne den interpreteres i lyset af diskursteorien. Det betyder at resultaterne vurderes og kritiseres. Interpretation kan forstås som en tyding af en tyding (Jäger & Zimmermann, 2010: 75).

Diskursanalytikeren forandrer sig med sine analyse og er ikke mere den samme, både med henblik på de anvendte metoder og med henblik på indholdet (Jäger, 2008: 34). Det antyder at det er en kognitiv proces hvor der læres og reflekteres.

5.2. Sandhed

Afslutningsvis går jeg nærmere ind på det som det hele drejer sig om, nemlig sandhedsbegrebet. Med både kildekritik og kritisk diskursanalyse er der altid en grundlæggende interesse i og søgen af sandheden. Desto mere sandhed man kan tilsige en kilde desto bedre er dens kvalitet og troværdighed.

Ifølge Foucault kunne man sige at der ikke findes nogen eviggyldige sandheder. I sin analyse om sandhedsproduktionens historie mener han, at han ikke vil finde sandheden men at han tænker over de andres sandheder, i.e. over pluraliteten af sandheder der findes i historien (Jäger & Zimmermann, 2010: 123). Som sandhed anser Foucault de regler, hvormed det falske kan skelnes fra det sande, og hvordan det sande får særlige magtvirkninger. Disse regler er historisk betinget og udgøres af teknikker til sandhedsproduktionen. Disse teknikker kan være prøvning, eksperimenter, undersøgelse eller tilståelse. Disse har endvidere særlige steder som medicin, jura, videnskab og politik, samt "sandhedsbærere" som filosoffer, læger, jurister og videnskabsmænd (Jäger & Zimmermann, 2010: 123).

Ethvert samfund har dermed deres egne teknikker for at bestemme hvad der er sandt og falskt. Det medfører at kun bestemte diskurser kan accepteres. Der findes altså en sandhed som resultat af en diskursivering. Ifølge Foucault bliver sandheden produceret igennem en række tvangsmekanismer og råder samtidig over magtvirkninger. Ethvert samfund har deres egen sandhedsordning og politik. Der accepteres kun bestemte diskurser som man lader fungere. Der er bestemte mekanismer der

bestemmer hvad der gælder som sand og falsk. Dermed fastlægges en modus der fastlægger hvornår udsagn bliver sanktioneret. Fra samfund til samfund foretrækkes forskellige teknikker til sandhedsproduktionen. Dem der er i den stilling for at sige hvad der er sand eller falsk har en særlig status (Jäger & Zimmermann, 2010: 123). Også kildekritik, med dens teknikker og metoder, kan anses som en teknik til at bestemme hvad der sand eller falsk, en god eller dårlig kilde.

Foucaults tænkning er præget af en kamp om sandhed. Foucault er interesseret i sandhedens politik. Det indebærer at undersøge hvordan sandhed bliver produceret og hvilken funktion den har i samfundet. Et andet aspekt af denne undersøgelse er de mekanismer der udelukker sandheder i sandhedsproduktionen eller vidensproduktionen. Processen til vidensproduktionen kalder Foucault som sandhedens ordning (Jäger & Zimmermann, 2010: 124).

Særlig interessant er det også at undersøge de sociokulturelle og økonomiske magtforhold der er i sandhedsproduktionen. Ifølge Foucault er sandheden bundet til magtsystemer, der producerer og støtter dem, samt bundet til magtvirkninger der udgår af sandheden og reproducerer den. Sandhedens historie er dermed altid en genealogi af magten (Jäger & Zimmermann, 2010: 124). Dette er et vigtigt aspekt også til kildekritikken, som det er tydeligt ved f.eks. forskningsevalueringen, hvor der efter Bailin & Grafstein (2010) også skal tages hensyn til politiske, ideologiske og økonomiske interesser der kan have indflydelse på vidensproduktionen og dets resultater. Med den tilgang til kritisk diskursanalyse der blev undersøgt i dette speciale, kan kildekritikken udvides især til medierne, men også litteraturen, med henblik på de ovennævnte aspekter der kan have indflydelse på nyhedsproduktionen. Dette er et af de væsentligste bidrag fra kritisk diskursanalyse til kildekritikken for medierne. Der henvises til disse punkter ikke direkte i den kritiske diskursanalyse og skulle derfor tilføjes. Derimod kunne man overveje generelt at se på en kildekritik der alene går ud fra Foucaults teorier.

Hvad der endvidere er interessant at undersøge er de artikulationer og betingelser der bestemmer hvilke udsagn der gælder som sande. Det er produktionen af sandheden der fører til udelukning af andre. Ifølge Foucault er enhver sandhed historisk konstitueret (Jäger & Zimmermann, 2010: 124).

Det man så gør med kritisk diskursanalyse er at analysere diskurser i.e. aktuelt viden og tankesystemer i forandring. Dette inkluderer de respektive gyldige sandheder, samt med udgangspunkt i et historisk perspektiv, sandheder i forandring. Man analyserer sandheders konstruktion, deres udeluknings mekanismer, samt dets relativitet (Jäger & Zimmermann, 2010:

124-125). Kritisk diskursanalyse anser sandhed som en historisk produceret diskursiv effekt. Derfor producerer man med kritisk diskursanalyse ikke nødvendigvis objektive sandheder. Man går frem som ved en de-ideologisering, og undersøger det der gælder som sandt. Man undersøger sandhedens konstruktionsproces og udsætter den for kritik og til kritikken er man nød til at inddrage etiske standpunkter. Kritikken består også i at vise de midler der lader sandheder tilsyneladende være sande og bliver accepteret i samfundet. Man viser hvad der gør at sandheder anses som rationelt, fornuftig og objektive (Jäger & Zimmermann, 2010:125).

5.5. Delkonklusion: Det kritiske og sandhed

Som kritisk diskursanalytiker befinder man sig altid indenfor diskurser med sin kritik. For Foucault kan kritik anses som en holdning og dyd, der går ud fra en subjektiv sandhed. Kritikken kan især rette sig mod brud mod normative og konsensuale målestokke som forfatningen og menneskerettighederne, men også dem kan udsættes for kritik og reflekteres over med henblik på deres betingelser. Endvidere skal kritikken f.eks. rette sig mod falske statistikker, selvforståelser, sensationalistiske nyheder, selvmodsigelser, påståede alternativløsheder og legitimeringen af forbrydelser, krig, racisme, nationalisme osv.

Med kritisk diskursanalyse fokuseres der på samfundets problemer og brisante emner. Derrida har sammenfattet en liste med relevante emner til kritisk diskursanalyse hvor han beskriver hvad der er "out of joint" i verden som skal udsættes for kritik. Sådant en kritik kan især realiseres igennem Foucaults diskursteori. Det er formålet at kritisere hegemoniale diskurser og vise deres historisk gyldige sandheder. Ifølge Foucault kan man kun tale om historisk gyldige sandheder der ikke har nogen absolut gyldighed. Viden anses som kun indehavet af tydende mennesker. Disse tydninger er forskelligt og afhængigt af regioner, kulturer, tidsalder osv. Analytikeren arbejder med tydninger af tydninger og diskursanalysen er sådan en interpretation af empirisk materiale der ses i lyset af diskursteorien.

Diskursanalysen er en kognitiv proces hvor der læres og reflekteres. Det er en proces der forandrer analytikeren med henblik på metoder og emnet der undersøges. Derfor kunne man sige at læringen i kritisk diskursanalyse, diskursteorien og metodiske tilgange kan være en hjælp til at gøre brugere mere refleksive og kritiske til vurderingen af medierne.

Med både kildekritik og kritisk diskursanalyse er man interesseret i sandheden. En kilde kan anses som troværdig og af høj kvalitet når man kan tilsige dens indhold at være sandt. Det handler om at

Det Informationsvidenskabelige Akademi

Kandidatuddannelsen: Informationsvidenskab og Kulturformidling

finde sandheden og yde kritik på informationskilder. Kritikken og vurdering af medierne kan med inspiration fra kritisk diskursanalyse have et særligt øje på samfundsmæssige problemer og brisante emner og deres dækning i medierne.

Ifølge Foucault kan man ikke tale om eviggyldige sandheder men derimod om en pluralitet af sandheder igennem historien. Som sandhed anser Foucault de regler hvormed man kan skelne det sande fra de falske. Disse regler er historisk betinget og udgøres af teknikker til sandhedsproduktionen. Det kan f.eks. være igennem prøvning, eksperimenter, undersøgelse osv. Disse har særlige steder og sandhedsbærere som f.eks. medicin og læger.

Hvert samfund har deres egen sandhedsordning og politik, der f.eks. udgøres af bestemte teknikker til at bestemme hvad der er sandt eller falsk. Det medfører at kun bestemte diskurser accepteres. Kildekritik er en måde at bestemme hvad der er sandt eller falsk. Foucault er interesseret i sandhedens politik. Dertil undersøges hvordan sandhed bliver produceret og hvilken funktion det har i samfundet. Til denne sandhedsproduktion er der altid knyttet sociokulturelle og økonomiske magtforhold. Disse aspekter er f.eks. vigtige at være opmærksomme på i forskningsevalueringen hvor politiske, ideologiske og økonomiske interesser kan gøre sig gældende. Det samme gælder for nyhedsproduktionen og medierne.

Med kritisk diskursanalyse analyseres diskurser der udgøres af aktuelt viden, tankesystemer og sandheder i forandring. Sandhed anses som en historisk produceret diskursiv effekt. Der undersøges sandhedens konstruktionsproces og udsætter den for kritik. Dertil inddrages etiske standpunkter. Man er interesseret i de midler der lader sandheder fremstå som sande og rationelle i samfundet.

Diskussion

Kildekritik beskrives af Ankersborg (2007) der har skrevet om kildekritik ud fra et samfundsvidenskabeligt perspektiv, som noget der kræver meget af brugeren, såsom grundighed, opmærksomhed, tid, mange begreber og gyldne regler, og er i sidste ende svært at lære at bruge (Ankersborg, 2007: 161). Lignende forholder det sig med kildekritik i BDI regi med de mange metoder der blev præsenteret i kapitel 1. Kildekritik i BDI regi er en vurdering af kilders troværdighed, pålidelighed, samt en vurdering af deres kvalitet. Igennem kvalitetskriterier, ”guldstandarter”, sammenligning og verifikation (dobbelttjek) er det en søgen efter sand information og viden. Kildekritik kan generelt anses som noget kognitivt, som noget der skal læres. Desto mere man ved om kildekritiske teorier og metoder, desto mere reflektiv håndterer man kilder og informationer.

Som medieforbruger er man dagligt konfronteret med en masse informationer og viden fra adskillige kilder og medier der alle afspejler samfundets diskurser. Når man inddrager kritisk diskursanalyse som kildekritisk teori og metode bliver man mere bevidst om informationer og viden som diskurser og hvordan disse præges igennem f.eks. særlige sproglige og retoriske midler.

Diskursteorien giver en viden om hvordan viden fungerer i samfundet og desto mere man ved om viden, diskurser og magt osv. desto mere kritisk ser man på mediediskursen i.e. desto mere refleksivitet fremstilles i brugeren. Kildekritik forandrer ens perception af samfundets diskurser der formidles igennem medierne og man bliver mere kritisk. Diskursens struktur spiller en særlig vigtig rolle, da den gør diskurser analyserbare og giver en systematisk overblik over hvor man befinder sig med en given kilde.

De præsenterede metoder til analysen af enkelte artikler er svært at anvende i praksis som i hverdagen, men der er nogle vigtige punkter derfra der bliver hængende i hukommelsen der igen har indflydelse på hvordan man ser på medierne og avisartikler. Det kunne være at man efter at blive undervist i det er mere opmærksom på kollektive symboler, begreber med færgfunktion, avisers diskursive positioner, redaktioners positioner, retoriske og sproglige virkemidler, ideologiske udsagn, tekstarter osv. Man kan være mere opmærksom på viden som diskurser, deres virkninger og effekter.

Det Informationsvidenskabelige Akademi

Kandidatuddannelsen: Informationsvidenskab og Kulturformidling

Kildekritik til vurdering af medierne handler om en hverdagsbrug af kildekritik da man daglig konsumerer informationer fra medierne. Det handler ikke primært om at besvare forsknings spørgsmål ud fra en kilde som ved det funktionelle kildebegreb, men at være bevidst om hvordan diskurser virker igennem medierne. Hvordan man bliver influeret af forskellige diskurser og med hvilke virkemidler disse arbejder.

Det kan være et problem at man skal tage position eller et standpunkt der som regel er venstreorienteret, en position som ikke alle deler der er mod krig osv. Med universiteter og biblioteker forholder det sig som regel sådan at disse burde være neutrale. Ifølge kritisk teori og kritisk diskursanalyse er viden ikke neutral. Med henblik på informationsspecialister skulle man derfor sige at kritisk teori og kritisk diskursanalyse ikke alene er den eneste rigtige position, men en af et hav af forskellige positioner. Informationsspecialister skulle undervises i alle forskellige positioner, sådan at man kan udvælge og vurdere dem efter behov.

Med henblik derpå er der en interessant diskussion om at videnskabelig viden kan være neutral og objektiv, fremfor at være partisk i samfundsvidenskaben. Ifølge Hammersley (1999) var det før i tiden formålet med samfundsvidenskaben at producere objektiv viden. Dette kræver en vis neutralitet. Modargumenterne går ud på at forskning altid er politisk. Det som Hammersley (1999) konkluderer, er at disse modargumenter ikke kan holde stand, og at man stadig skulle fokusere på objektivitet og neutralitet i forskningen.

Man kan godt sige at et perspektiv der alene bygger på logisk positivisme er for snæver. Logisk positivisme består af både empirisme (observation) og rationalisme (logik, matematik). Den er endvidere både apolitisk og ahistorisk. De fleste kildekritiske metoder i BDI regi arbejder ud fra dette perspektiv. I modsætning dertil står en hel familie af videnskabsteoretiske perspektiver som kritisk teori, Hegel, hermeneutik, social konstruktivisme osv. der inddrager den sociokulturelle og historiske kontekst af viden.

Et meget væsentligt bidrag af kritisk diskursanalyse med både teori og metodisk er som informationskompetence. Vigtige aspekter af informationskompetence er f.eks. punkter som social ansvarlighed og demokratisk deltagelse igennem politisk engagement. Kritisk diskursanalyse der arbejder med dens kritik ud fra et etisk grundlag kan understøtte en sådan social ansvarlighed. Det bidrager også med en større etisk og politisk bevidsthed. Alt i alt skærpes en mere kritisk bevidsthed og refleksivitet der kan hjælpe med at være kritisk som mediekonsument.

En vigtig rolle spiller også den politiske diskurs der formidles igennem medierne. Med et yderligere fokus på dens særlige karakteristika kan man igen styrke kildekritikken men en kritisk bevidsthed for medierne. Et forslag dertil kunne være en analysemetode af Fairclough (2012) der er en argumentationsanalyse, da den politiske diskurs er kendetegnet ved at være primært en argumentativ diskurs. Denne metodik der gives her kan igen give grundlæggende og værdifulde informationskompetencer.

Konklusion

Kildekritiske metoder i BDI regi består af en lang række metoder der bruges til adskillige formål, som til evalueringen af informationer på internettet, evaluering af litteratur og forskningsevaluering. Det viser sig at mange evalueringsmetoder baser videnskabsteoretisk på positivistiske positioner der i sidste ende ofte er en for snæver position som man kan se især ved kritikken af checklistemetoden. Checklistemetoden formidles ofte af biblioteker og er holdt ret generelt til alle informationer på internettet. Derfor er det meningsfuldt at inddrage mere specialiserede tilgange til bestemte slags informationer som mediediskursen. Derfor er det et relevant at inddrage den undersøgte tilgang til kritisk diskursanalyse der har et fokus på mediediskursen og der tager hensyn til nyheds og politik formidlende medier.

Forskningsevalueringen viser hvor vigtig en specialviden til evalueringen af informationer kan være. Forskningsevalueringen kræver, ved siden af "guldstandarder", en specialviden på området, da der også skal tages hensyn til faktorer som ideologiske, politiske og økonomiske interesser der kan have indflydelse på forskningsresultaterne. Det er disse underliggende magtstrukturer i vidensproduktionen man også skal være opmærksom på med henblik på medierne. Mediernes magtstrukturer går ud på en indflydelse af ejerskab, journalisternes magt, samt kildernes magt.

Kritisk diskursanalyse kan bidrage som informationskompetence til at evaluere informationer og til en styrke et socialt ansvar og demokratisk deltagelse igennem politisk engagement, da kritisk diskursanalyse opererer ud fra et etisk grundlag og målestokke som menneskerettighederne. Der ydes samfundskritik og der kritiseres det der er "out of joint" i verden dvs. det der er problematisk og uretfærdig i verden. For det andet kan kritisk diskursanalyse bidrage som baggrundsviden til en kildekritisk vurdering af medierne med diskursteorien og diskursens struktur, på samme måde som Andersen (2003) argumenterer for en særlig baggrundsviden der kræves for at søge information.

Evalueringsmetoden af den undersøgte tilgang til kritisk diskursanalyse kan anses for en "værktøjkasse" til inspiration og tager hensyn til kontekst og institutionel kontekst, tekstoverfladen, sproglige og retoriske midler og indhold og ideologiske udsagn. Der er mange punkter der er relevante til vurderingen af medierne. Det er dog svært at anvende i praksis, da det er en meget udførlig liste med en høj detalje grad. Men lærer man om denne "værktøjkasse" er der vigtige perspektiver der bliver hængende i hukommelsen og kan ændre perspektivet på medierne. Det kunne være at man bliver mere opmærksom på f.eks. brugen og hensigten med illustrationer,

overskrifter eller layout. Man kan være mere opmærksom på brugen kollektive symboler, begreber med færgfunktion osv. Endvidere kunne man være mere opmærksom på avisers diskursive positioner på forskellige emner. Videnskabsteoretisk er de fleste evalueringmetoder i BDI regi baseret på en logisk positivisme der kan anses for at være for snævert da den er apolitisk og ahistorisk. Med inddragelse af kritisk diskursanalyse tages der mere hensyn til den sociokulturelle og historiske kontekst i vidensproduktionen.

Litteratur

American Association of School Libraries (1998). The nine information literacy standards for student learning.

http://www.ilipg.org/sites/ilipg.org/files/bo/InformationLiteracyStandards_final.pdf

Andersen, Jack (2003). Information literacy: Hvad skal man vide for at søge efter information? *Biblioteksarbejde*. Årg. 23, nr. 66, 59-68.

<http://biblioteksarbejde.dk/art/BA66/andersen%282003%29.pdf>

Ankersborg (2007). Kildekritik i et samfundsvidenskabeligt perspektiv. Forlaget Samfundslitteratur.

Ankersborg (2011). Specialeprocessen: Tag magten over dit speciale! Forlaget Samfundslitteratur.

Australian and New Zealand Institute for Information Literacy (2004). Australian and New Zealand information literacy framework: Principles, standards and practice. 2nd ed. Adelaide: ANZIIL. <http://www.library.unisa.edu.au/learn/infolit/Infolit-2nd-edition.pdf>

Bailin, A. & Grafstein, A. (2010). *The critical assessment of research: Traditional and new methods of evaluation*. Oxford: Chandos.

Beck, S. E. (1997). *The Good, The Bad & The Ugly: or, Why It's a Good Idea to Evaluate Web Sources*. Hentet 2012-12-09 fra: <http://lib.nmsu.edu/instruction/eval.html>

Cooke, Alison (2001). *A Guide to Finding Quality Information on the Internet: Selection and evaluation strategies*. 2nd ed. London: Library Association Publishing. (1st ed. 1999)

Dahlberg, Rasmus ; Bregnsbo, Michael & Grau Møller, Per (2009). Anmeldelser.

Informationssøgning og dokumentation, Historiestudiet SDU. Hentet 2013-05-28 fra: <http://static.sdu.dk/mediafiles//Files/Information%5Ftil/Studerende%5Fved%5FSDU/Din%5Fuuddannelse/Historie%5Fi%5FOdense/Infodok/Vejledninger/4%20%20Anmeldelser.pdf>

Fairclough, N. and Fairclough, I. (2012). *Political Discourse Analysis: A Method for Advanced Students*. London and New York: Routledge.

Fallis, D., & Frické, M. (2002). Indicators of accuracy of consumer health information on the internet.

Journal of the American Medical Informatics Association, 9(1), 73–79. Hentet fra:

<http://home.comcast.net/~don.fallis/07Fallis.pdf>

Foucault, M. (1994) [1974]. 'Prisons et asiles dans le mécanisme du pouvoir'. In *Dits et Ecrits vol.*

II. Paris: Gallimard, pp. 523-4. (This passage trans. Clare O'Farrell).

Fuchs, Christian (2011). *Foundations of Critical Media and Information Studies*. London and New York: Routledge.

Garfield, E.(1994). The impact factor. Current Contents print editions June 20, 1994.

http://thomsonreuters.com/products_services/science/free/essays/impact_factor/

Hammersley, Martyn (1999). *Taking sides in social research: essays on partisanship and bias*.

London: Routledge.

Harris, Robert (2007). *Evaluating Internet Research Resources*.

<http://www.virtualsalt.com/evalu8it.htm>

Hildebrandt, Sybille (2011). Peer review: Forskningens kvalitetsstempel har ridser i lakken.

<http://videnskab.dk/kultur-samfund/peer-review-forskningens-kvalitetsstempel-har-ridser-i-lakken>

Hjørland, Birger (2010). Evidensbaseret praksis i videnskabsteoretisk belysning. *Dansk*

Biblioteksforskning. 6(2/3), 35-47. <http://www.danskbiblioteksforskning.dk/2010/nr2-3/hjoerland.pdf>

Hjørland, B. & Nicolaisen, J. (2010). "The social psychology of information use: seeking 'friends', avoiding 'enemies'" *Information Research*, 15(3) colis706

<http://InformationR.net/ir/15-3/colis7/colis706.html>

Hjørland, B. (2011). Evaluation of an Information Source Illustrated by a Case Study: Effect of Screening for Breast Cancer. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62(10):1892–1898.

Hjørland, B. (2012). Methods for evaluating information sources: An annotated catalogue. *Journal of Information Science*, 2012, pp. 1–11. Hentet 2013-01-05 fra

http://pure.iva.dk/files/33176729/JIS_1689_Final.pdf

Hoeffel C. Journal impact factors. *Allergy* 1998; 53(12): 1225.

Jäger, S. & Maier F. (2009). Theoretical and Methodological Aspects of Foucauldian Critical Discourse Analysis and Dispositive Analysis. In: Ruth Wodak & Michael Meyer (Eds.), *Methods of critical discourse analysis*. (pp. 62-85). London: Sage, 2009.

Jäger, S. (2008). *Wie kritisch ist die Kritische Diskursanalyse? Ansätze zu einer Wende kritischer Wissenschaft*. UNRAST-Verlag Münster.

Jäger, S. & Zimmermann, J. (2010). *Lexikon Kritische Diskursanalyse: Eine Werkzeugkiste*. UNRAST-Verlag Münster.

Jäger, S. (2012). *Kritische Diskursanalyse: Eine Einführung*. UNRAST-Verlag Münster.

Jørgensen, M.W. & Phillips, L. (1999). *Diskurs Analyse som teori og metode*. Roskilde Universitetsforlag.

Leckie, G. J., Given, L.M., Buschman, J. (2010). Introduction: The Necessity for Theoretically Informed Critique in Library and Information Science (LIS). In: Gloria J. Leckie, Lisa M. Given and John Buschman (Eds.) *Critical Theory in Library and Information Science: Exploring the Social from Across the Disciplines*. (pp. vii-xxii) Santa Barbara, CA: Libraries Unlimited, 2010.

Lerche, Anette (2011). Kildekritik kræver analyse og refleksion. *Perspektiv*, 24-28.

<http://www.bf.dk/fagmagasinetperspektiv/bladet/2011/perspektiv%2011/kildekritikraeveranalyseogrefleksion>

Meola, M (2004). Chucking the checklist: A contextual approach to teaching undergraduates web-site evaluation. *Portal: Libraries and the Academy*, 4(3), 331-344. Hentet fra:

http://www.tcnj.edu/~meolam/documents/Chucking_003.pdf

Merkelsen (2007). *Magt og medier: En introduktion*. Forlaget Samfundslitteratur.

Nicolaisen, J. (2002). The scholarliness of published peer reviews. A bibliometric study of book reviews in selected social science fields. *Research evaluation*. 11(3), 129-140. Hentet 2013-05-28 fra: [http://vip.iva.dk/jni/articles/nicolaisen\(2002c\).pdf](http://vip.iva.dk/jni/articles/nicolaisen(2002c).pdf)

Nicolaisen, J. (2011). Sådan får du mest ud af din kildekritik på nettet. *Perspektiv*.

http://www.bf.dk/fagmagasinetperspektiv/bladet/2011/perspektiv%2011/saadanfaardu_mestudafdinkildekritikpaanettet

Pandolfini, C., Impicciatore, P., & Bonati, M. (2000). Parents on the web: Risks for quality management of cough in children. *Pediatrics*, 105 (1), 2000, e1.

Sackett DL, Rosenberg WMC, Gray JAM, Haynes RB, Richardson WS (1996). Evidence based medicine: what it is and what it isn't. *British Medical Journal* (BMJ); 1996; 312(7023): 71–72 (Retrieved 8 December 2011 from: <http://www.bmj.com/content/312/7023/71.full>).

Seglen, P. O. (1996). Bruk av siteringer og tidsskriftimpaktfaktor til forskningsevaluering. *Biblioteksarbejde*, 48, 27-34. [http://biblioteksarbejde.dk/art/BA48/seglen\(1996\).pdf](http://biblioteksarbejde.dk/art/BA48/seglen(1996).pdf)

Seglen, P. O. (1997). Why the impact factor of journals should not be used for evaluating research. *British medical journal*. 314, 498-502. <http://www.dscience.net/seglen97.pdf>

Skov, Annette (2000). Kvalitetsvurdering af web-sider. (Revideret 2007). <http://vip.iva.dk/tutorials/Kvalitet/default.htm>

Skov, Annette (2004). Information literacy and the role of public libraries. *Scandinavian public library quarterly*. Volume 37, no. 3, side 4-7. <http://slq.nu/?article=information-literacy-and-the-role-of-public-libraries>

Van Dijk, T.A. (1995) The Aims of Critical Discourse Analysis. *Japanese Discourse* , 1 (1), 17-28.

Tilgængelig via:

<http://www.discourses.org/OldArticles/Aims%20of%20Critical%20Discourse%20Analysis.pdf>

Bilag 1 – Checkliste af Skov (2000)**Annette Skov (2000) Criteria for evaluating web-resource (translated from Danish):**

- Fitness for purpose
  - information about purpose and target group?
  - does the page live up to its purpose?

- Authority/trustworthiness
  - is it possible to identify the author/originator?
  - what are the qualifications of the originator?
  - the publishing institution/organization?
  - contact address?
  - opinions or facts?
  - evidence by one of the parties? (piece of special pleading?)
  - advertising? Sponsorship?
  - references to sources?/references to literature?
  - quality control?

- Content
  - unique information?
  - coverage? (depth-comprehensiveness)
  - relevant, annotated links to other pages?
  - correct information?
  - misspellings and scamped work?
  - unfinished sections?

- Updating
  - opdatering og vedligeholdelse regelmæssigt?
  - dating for the set-up and updating?
  - news section?
  - dead links?

- Navigation
  - clear logical structure? Order?
  - easy to navigate between sections?
  - table of contents? site map?
  - buttons for up, down and home?
  - standardized, recognizable design?
  - internal search engine?

Det Informationsvidenskabelige Akademi

Kandidatuddannelsen: Informationsvidenskab og Kulturformidling

- Design/style
  - relevant graphics?
  - readability and legibility of text? Is it worth reading
  - quality which create enthusiasm?

- Tilgængelighed
  - busy server?
  - toll access/free access?
  - registrating/cookies?

- Performance
  - heavy graphics?
  - text-only possibility?
  - suitable for the disabled?

<http://www.iva.dk/jni/lifeboat/info.asp?subjectid=308>

Bilag 2 – Problemer med Journal Impact Factor af Seglen (1997)**Problems associated with the use of journal impact factors**

- Journal impact factors are not statistically representative of individual journal articles
- Journal impact factors correlate poorly with actual citations of individual articles
- Authors use many criteria other than impact when submitting to journals
- Citations to “non-citable” items are erroneously included in the database
- Self citations are not corrected for
- Review articles are heavily cited and inflate the impact factor of journals
- Long articles collect many citations and give high journal impact factors
- Short publication lag allows many short term journal self citations and gives a high journal impact factor
- Citations in the national language of the journal are preferred by the journal's authors
- Selective journal self citation: articles tend to preferentially cite other articles in the same journal
- Coverage of the database is not complete
- Books are not included in the database as a source for citations
- Database has an English language bias
- Database is dominated by American publications
- Journal set in database may vary from year to year
- Impact factor is a function of the number of references per article in the research field
- Research fields with literature that rapidly becomes obsolete are favoured
- Impact factor depends on dynamics (expansion or contraction) of the research field
- Small research fields tend to lack journals with high impact
- Relations between fields (clinical *v* basic research, for example) strongly determine the journal impact factor
- Citation rate of article determines journal impact, but not vice versa

Bilag 3 – The Nine Information Literacy Standards for Student Learning

From: Information Power: Building Partnerships for Learning

By the American Association of School Librarians and the Association for Educational Communications Technology.

Information Literacy

Standard 1: The student who is information literate accesses information efficiently and effectively.

Standard 2: The student who is information literate evaluates information critically and competently.

Standard 3: The student who is information literate uses information accurately and creatively.

Independent Learning

Standard 4: The student who is an independent learner is information literate and pursues information related to personal interests.

Standard 5: The student who is an independent learner is information literate and appreciates literature and other creative expressions of information.

Standard 6: The student who is an independent learner is information literate and strives for excellence in information seeking and knowledge generation.

Social Responsibility

Standard 7: The student who contributes positively to the learning community and to society is information literate and recognizes the importance of information to a democratic society.

Standard 8: The student who contributes positively to the learning community and to society is information literate and practices ethical behavior in regard to information and information technology.

Standard 9: The student who contributes positively to the learning community and to society is information literate and participates effectively in groups to pursue and generate information.

<http://home.mca.k12.pa.us/~kozlowskiw/library/The%20Nine%20Information%20Literacy%20Standards%20for%20Student%20Learn%E2%80%A6.pdf>

Bilag 4 – Checkliste til detalje-analysen

1. Context

- Why was the article selected? Why is the article typical?
- Who is the author? What is her position and status within the newspaper? What are her special areas of coverage, and so on?
- What was the occasion of the article?
- In which section of the newspaper does the article appear?

2. Surface of the text

- What is the layout like? What kinds of pictures or graphs accompany the text?
- What are the headings and subheadings?
- How is the article structured into units of meaning?
- What topics are touched upon in the article? (In other words, what discourse strands is the article a fragment of?)
- How do these topics relate to each other and overlap (entanglements of discourse strands)?

3. Rhetorical means

- What kind and form of argumentation does the article follow? What argumentation strategy is used?
- What logic underlies the composition of the article?
- What implications and allusions does the article contain?
- What collective symbolism is used (linguistic and graphic, involving for example, statistics, photographs, pictures, caricatures, etc.)?
- What idioms, sayings and clichés are used?
- What are the vocabulary and style?
- What actors are mentioned, and how are they portrayed (persons, pronouns, used)?
- What references are made (e.g. references to science, information about the sources of knowledge used)?

4. Content and ideological statements

- What concept of humankind does the article presuppose and convey?
- What concept of society does the article presuppose and convey?

- What concept of (for example) technology does the article presuppose and convey?
- What perspective regarding the future does the article give?

5. Other peculiarities of the article

6. Discourse position and overall message of the article

(Fra Jäger & Maier, 2009: 55)